

Monikulttuurista terveystiedon etsimässä? Analyysi terveystiedon 7.–9.-
luokkien kirjasarjojen monikulttuurisuusdiskursseista

Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta

Työn nimi: Monikulttuurista terveystiedon etsimässä? Analyysi terveystiedon 7.–9.-luokkien kirjasarjojen monikulttuurisuusdiskursseista.

Tekijä: Viola Kalliokoski

Koulutusohjelma/oppiaine: Luokanopettajakoulutus

Työn laji: Pro gradu -työ x Laudaturtyö__ Lisensiaatintyö__

Sivumäärä: 66

Vuosi: 2020

Tiivistelmä:

Monikulttuurisuus on arkipäivää Suomen kouluissa. Mutta kuinka se esitetään oppikirjoissa? Tämän tutkimuksen tarkoitus on analysoida monikulttuurisuuteen liitettyjä diskursseja kirjasarjoissa. Aikaisempaa oppikirjatutkimusta on tehty lähinnä erilaisuuden sekä eri etnisten taustojen ilmenemisestä oppikirjoissa. Tutkimuksen teoreettiseksi taustaksi valikoitui terveystiedon käsite, joka keskittyy voimavarojen kartuttamiseen. Parhaimmillaan koulun välittämät tiedot, taidot sekä ulkoiset puitteet vahvistavat suunnitelmallisesti nuorten terveyden voimavaroja sekä kartuttavat heidän terveystiedonsa. Tutkimuskysymykseksi muodostui: Miten monikulttuurisuudesta puhutaan terveystiedon 7.–9.-luokkien kirjasarjoissa?

Tutkimus on toteutettu diskurssianalyysillä, joka keskittyy tutkimaan vuorovaikutusta todellisuuden, maailman ja tilanteissa tapahtuvan toiminnan välillä. Diskurssitutkimuksessa tärkeää itse diskurssien tunnistamisen jälkeen on tunnistaa niiden tuottamaa sosiaalista todellisuutta.

Tuloksissa monikulttuurisuus näyttäytyi kolmen diskurssin, kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssin, huolenpidon diskurssin sekä Suomea ja suomalaisuutta vertaavan diskurssin kautta. Jaottelin johtopäätöksissä tulokset monikulttuurista terveystiedon vahvistaviin ja uhkaaviin tekijöihin. Kulttuurinen

Tulosten pohjalta pohdin sitä, miten valtakunnallisen opetussuunnitelman arvopohja sekä tehtävät toteutuvat. Lisäksi peilaan tuloksia siihen, tukevatko ne monikulttuurisen nuoren terveystieteiden kehittymistä. Terveystieteiden käsite ei täysin palvele tätä tutkimusta, joten tutkimuksen lopussa luodaan uusi terveystieteiden käsite. Monikulttuurisen terveystieteiden käsite on ainutlaatuinen, sillä sen avulla voidaan tarkastella juuri monikulttuuristen nuorten voimavaroja vahvistavia sekä kuluttavia tekijöitä.

Sisällys

1. Johdanto	5
1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoite	5
1.2 Monikulttuuristuva suomalainen peruskoulu.....	7
1.3 Terveystiedon oppikirjojen tutkimus.....	11
2. Terveyspääoma teoreettisena taustana	16
2.1 Terveyspääoman käsite.....	16
2.2 Terveyspääomaa uhkaavat tekijät	21
2.3 Terveyspääomaa vahvistavat tekijät.....	23
2.4 Muita terveyspääomaan liittyviä käsitteitä ja tutkimuksia	25
3. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	29
4. Tutkimuksen menetelmälliset valinnat	30
4.1 Diskurssianalyysi	30
4.2 Tutkimuksen aineistot.....	35
4.3 Analyysin eteneminen	36
4.4 Luotettavuustarkastelu	38
5. Tulokset	41
5.1 Kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssi	41
5.2 Huolenpidon diskurssi	43
5.3 Suomalaisuuteen ja Suomeen vertaava diskurssi.....	48
6. Johtopäätökset	51
6.1 Tulosten koontia ja tarkastelua	51
6.2 Tulokset terveyspääoman näkökulmasta.....	53
7. Pohdinta.....	58
Lähteet	60

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoite

Nuoret viettävät hyvin suuren osan ajastaan ja arjestaan kouluissa. Kouluyhteisön nuorten terveyden voimavaroja vahvistavalla toiminnalla on merkitystä nuorten terveydelle sekä kehitykselle. Parhaimmillaan koulun välittämät tiedot, taidot sekä ulkoiset puitteet vahvistavat suunnitelmallisesti nuorten terveyden voimavaroja sekä kartuttavat heidän terveystietämyksensä, mitkä lisäävät nuorten kykyä edistää omaa terveyttään. Kouluyhteisössä voi myös olla nuorten terveystietämystä heikentäviä tekijöitä, kuten yksinäisyys, uuvuttava opiskelu sekä turvattomat ihmissuhteet, jotka voivat aiheuttaa nuorelle ahdistusta, avuttomuutta ja turvattomuutta. Vakavimmillaan siitä voi muodostua suuri uhka nuoren terveydelle. (Hyry-Honka 2008, 1.)

Monikulttuuristuminen suomalaisessa yhteiskunnassa koskee erityisesti nuorta sukupolvea. Eri kulttuuritaustoista tulevat nuoret ja lapset elävät arkea yhdessä jo monesti päiväkodista lähtien. Monikulttuurisuus on puhututtanut viime aikoina paljon niin sosiaalisessa mediassa kuin myös omalla alalla opiskelijakollegoiden kanssa. Opettajuuden yksi haasteista on pysyä mukana yhteiskunnan muutoksissa ja monikulttuurisuuden huomioiminen opetuksessa on yksi näistä ajankohtaisista haasteista. Valtakunnallista opetussuunnitelmaa uusitaan neljän vuoden välein, mikä haastaa opettajia päivittämään opetustaan opetussuunnitelman mukaisesti.

Valtakunnallisen opetussuunnitelman arvopohjassa korostetaan oppilaan kannustusta, yksilöllistä tukea sekä oppilaan kokemusta siitä, että kouluyhteisössä häntä kuunnellaan ja arvostetaan. Lisäksi hänen hyvinvoinnistaan sekä oppimisesta välitetään. Yhtä tärkeää on oppilaan kokemus

osallisuudesta ja siitä, että oppilas voi olla yhdessä toisten kanssa rakentamassa hyvinvointia sekä toimintaa yhteisönä. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 15.)

Tutkimukseni tarkoitus on saada näkyväksi monikulttuurisuuden ilmeneminen terveystiedon 7.–9.-luokkien kirjasarjoissa. Tuloksia peilaan terveyspääoman käsitteen näkökulmasta, miten kirjasarjoista nousseet asiat tukevat monikulttuurisen oppilaan terveyspääoman rakentumista. Hyry-Honka (2008, 30) on määritellyt terveyspääoman käsitteen nuorten terveyden voimavarojen summaksi, joka sisältää sisäiset ja ulkoiset terveyden voimavarat. Tuloksista etsin voimavaroja, jotka tukisivat monikulttuurisen oppilaan terveyspääomaa.

Oppikirjatutkimusta monikulttuurisuusnäkökulmasta on tehty aikaisemmin vain vähän. Maahanmuuttajuutta puolestaan on tutkittu osallisina tutkimuksissa muun muassa vähemmistönä. Normand (2020) on tutkinut maahanmuuttoa norjalaisissa oppikirjoissa vuosina 1905-2013. Tuloksissa hän toteaa, että viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana on tapahtunut merkittävä muutos, jonka aikana maahanmuutosta puhuminen oppikirjoissa on noussut valokeilaan. Maahanmuutosta on tullut oppikirjoissa näkyvää, josta puhutaan rikastuttavana, mutta samalla se liitetään työttömyyteen, rikollisuuteen ja kotouttamattomuuteen. Myös Kotowski (2013) on tutkinut maahanmuuttajuutta yhdysvaltalaisissa sekä saksalaisissa oppikirjoissa, jossa maahanmuuttajuuteen liitettiin toiseuden ajatus.

Suomessa oppikirjatutkimusta on tehnyt Lampinen (2013), joka on tutkinut erilaisuutta oppikirjoissa vähemmistöjen kautta. Tutkimuksen tulosten mukaan vähemmistöryhmän edustaja jää helposti ilman samaistumisen mahdollisuutta. Kun erilaisuutta käsitellään ulkoisesti toisten ihmisten ominaisuutena, vähemmistöryhmien edustajille ei lukijoina tarjota lukijapositiona. (Lampinen 2013, 30.) Suomessa on tehty 1970-luvulla paljon tutkimusta maahanmuuttajaoppilaista. Tutkimuskohteena tuolloin oli Suomesta Ruotsiin muuttaneet maahanmuuttajaoppilaat. Aikaisemmin maahanmuuttajuuteen

liittyvässä tutkimuksessa on tutkittu lähinnä maahanmuuttajien tilannetta. Vuonna 2008 julkaistiin ensimmäinen tutkimus maahanmuuttajien oppimistuloksista, kouluttautumisesta sekä työllistymisestä. (Kuusela ym. 2008, 82.)

Anitolppa-Niitamo ja Leinonen (2013) ovat huolestuneita nuorisotyöttömyyden noususta Euroopassa. Heidän mukaan on erittäin tärkeää huomioida nuorten mahdollinen syrjäytyminen suomalaisesta yhteiskunnasta. Maahanmuuttajanuorten elämä verrattuna muiden nuorten elämään sisältää enemmän epävarmuutta esimerkiksi kouluttautumista sekä työmarkkinoille siirtymistä kohtaan. Juuri ulkomaalaistaustaiset nuoret ovat yliedustettuja syrjäytyneiden 15–29 vuotiaiden nuorten joukossa. (Anitolppa-Niitamo & Leinonen 2013, 97.)

Tämän tutkimuksen tavoite on saada näkyväksi monikulttuurisuuteen liitetyt diskurssit, jonka pohjalta voin pohtia valtakunnallisen opetussuunnitelman arvopohjan ja tehtävien toteutumista. Lisäksi peilaan tuloksia monikulttuurisen nuoren terveystiedon kehittymisen näkökulmasta. Tutkimuskysymykseni on: miten monikulttuurisuudesta puhutaan terveystiedon 7.–9.-luokkien kirjasarjoissa?

1.2 Monikulttuuristuva suomalainen peruskoulu

Monikulttuurisuutta määritellään hyvin monesta näkökulmasta ja käsitykset sekä määritelmät monikulttuurisuudesta ovat hyvin erilaisia. Tekstitutkija Vesa Heikkinen kehottaakin, että monikulttuurisuus-käsite tulisi aina määritellä sitä käyttäessä (Yle 2015). Terveys- ja hyvinvoinnin laitos on määritellyt monikulttuurista väestöä ihmisinä, joilla ei ole suomalaista syntyperää tai ihmisinä, joilla on eri etninen tausta. (Terveys- ja hyvinvoinnin laitos, 2018). Paavola (2015, 105) puolestaan määrittelee monikulttuurisuutta erilaisten moninaisuuksien näkökulmasta. Hän luettelee moninaisuuksiksi etnisyyden,

sukupuolen, uskonnon, sosiaaliluokan, kielen, kyvykkyyden ja seksuaalisen suuntautuneisuuden sekä niiden kerroksellisuuden.

Kiinnostus monikulttuurisuus-käsitettä kohtaan on alkanut vasta noin 1990-luvulla, kun maahanmuuton ”uusi aalto” on alkanut. Tämän takia monikulttuurisuustutkimus on alkanut oikeastaan vasta silloin keskittyen erityisesti maahanmuuttajien etnisyyden, kielen ja kulttuurin tutkimukseen. Sukupuoli, seksuaalisuus ja sosiaaliluokka ja niiden kerrostuneisuus on jäänyt vähemmälle huomiolle. (Paavola 2015, 106.) Tässä tutkimuksessa täydennän Terveiden ja hyvinvoinnin se määritelmää Paavolan (2015) määritelmällä monikulttuurisuudesta. Näiden kahden määritelmien yhdistelmä antaa riittävästi ja monipuolisesti raameja tutkimukselleni.

Monikulttuurisuus-käsite tulee esille myös valtakunnallisessa opetussuunnitelmassa, jossa käsitellään perusopetuksen yhteiskunnallista tehtävää. Perusopetuksen yhteiskunnallisena tehtävänä on edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Perusopetus rakentuu opetussuunnitelman mukaan moninaiselle suomalaiselle kulttuuriperinnölle, jossa kulttuurinen moninaisuus nähdään voimavarana muodostuen ja muotoutuen eri kulttuurien vuorovaikutuksessa. Oppilaiden oman kulttuuri-identiteetin rakentumista, aktiivisuutta omassa kulttuurissa ja yhteisössä sekä kiinnostusta muita kulttuureja kohtaan tulee tukea opetuksessa. (POPS 2014, 16.) Valtakunnallinen opetussuunnitelman arvopohja luo pohjan koko opetussuunnitelmalle. Arvopohjassa keskiöön nousee oppilaan ainutlaatuisuuden ja arvokkuuden korostaminen sekä kasvun tukeminen, jota opetuksessa tulee tukea. Oppilasta tulee tukea kasvuprosessissaan ihmiseksi ja yhteiskunnan jäseneksi. Tähän hän tarvitsee yksilöllistä tukea, rohkaisua, välittämistä sekä kuulluksi tulemisen kokemusta. (POPS 2014, 15.)

Perusopetuksen arvopohjan ja tehtävän lisäksi kulttuuristen merkitysten tunnistamiseen ohjataan myös laaja-alaisen osaamisen tavoitteessa 2. Tässä tavoitteessa kehoitetaan ohjaamaan oppilaita tunnistamaan ja arvostamaan kulttuurisia merkityksiä oman kulttuuri-identiteetin muodostamisessa ja myönteisen ympäristösuhteen rakentamisessa. Oppilaita ohjataan tuntemaan ja arvostamaan kulttuuriperintöään, elinympäristöään sekä omia sosiaalisia, uskonnollisia, kulttuurisia, kielellisiä ja katsomuksellisia juuriaan. (POPS 2014, 21.)

Valtakunnallinen opetussuunnitelma on luotu opetussuunnitelman arvopohjaa mukaillen, jonka kuvasin tämän luvun ensimmäisessä kappaleessa. Oppilaiden ainutlaatuisuus sekä oikeus hyvään opetukseen ovat siis kaiken lähtökohtana. Opetushallitus selittää kulttuurisen moninaisuuden muodostuvan eri kulttuurien vuorovaikutuksessa, jolloin erilaiset identiteetit, uskonnot, katsomukset sekä kielet ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Opetushallituksen mukaan koulussa tulee arvostaa sekä hyödyntää maan kulttuuriperintöä ja kansalliskieliä sekä omaa ja ympäristön kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista monimuotoisuutta. Myös vähemmistöjen merkitys Suomessa on tärkeä tuoda esiin. Näin koulussa kehitetään ryhmien ja yksilöiden välistä kunnioitusta ja ymmärrystä. (Opetushallitus 2019.)

Tutkimukseni käsitteistön avaamiseksi, mielestäni tärkeää on esittää monikulttuurisuuden, maahanmuuton sekä ulkomaantaustaisuuden yhteys. Tutkimuksessa käyttämäni monikulttuurisuuden määritelmän mukaan tarkoitan ihmisiä, joilla on etninen tausta tai muu, kuin suomalainen syntyperä. Maahanmuuttaja- käsitteellä puolestaan tarkoitetaan henkilöä, joka on muuttanut maasta toiseen. Käsitteellä viitataan yleensä henkilöihin, jotka ovat syntyneet ulkomailla. Suomen kontekstissa käsitteillä maahanmuuttaja ja ulkomaalaistaustainen viitataan eri perustein Suomeen muuttaneisiin henkilöihin. Syitä muuttoon ovat esimerkiksi työ, opiskelu, perhesyyt tai lähtömaan tilanteesta johtuva pakolaisuus. Ulkomaalaistaustaiseksi määritellään henkilö, jonka molemmat tai toinen vanhemmista on syntynyt ulkomailla. (Terveiden- ja

hyvinvoinnin laitos, 2018.) Käsitteet maahanmuutto sekä ulkomaalaistaustainen luokittelen monikulttuurisuuden alle.

Maahanmuutolla on ollut vuodesta 2007 lähtien suurempi merkitys väestönkasvulle kuin luonnollisella väestönkasvulla. Suomeen tulijoita on lukuisista eri maista ja kulttuureista sekä Suomessa puhutaan yli 150 kieltä. (Söderling 2013, 17, 20.) Vuonna 2017, ulkomaista syntyperää olevat ovat keskittyneet Suomessa erityisesti Ahvenanmaalle, jonka väestöstä 14,6 prosenttia ovat ulkomaalaistaustaisia ja Uudellemaalle, jonka väestöstä 12,9 prosenttia ovat ulkomaalaistaustaisia (Tilastokeskus 4, 2018). Vuonna 2018 Suomessa asuvien ulkomaan kansalaisten määrä oli noin 258 000, josta ylivoimaisesti suurin kansalaisuusryhmä olivat Viron kansalaiset. Kun tarkastellaan muutosta 2017 vuoteen verrattuna, kansalaisten määrä kasvoi 3,3 prosenttia, joka tarkoittaa lähes 8200 henkilöä. Ulkomaan kansalaisten osuus koko väestöstä oli vuoden 2018 lopussa 4 prosenttia. Tarkasteltaessa Väestökeskuksen taulukkoa suurimmista kansalaisuusryhmistä vuonna 2018, virolaisten jälkeen toiseksi eniten Suomeen on tullut venäläisiä ja kolmanneksi eniten irakilaisia. Seuraavana kansalaisuustilastoissa ovat kiinalaiset, ruotsalaiset, thaimaalaiset, somalialaiset, afgaanistalaiset, syyrialaiset, vietnamilaiset sekä intialaiset. Näiden ryhmien määrät nousevat yli viiden tuhannen Suomessa. (Tilastokeskus 1, 2018.)

Yksittäisenä muuttujana pelkkä ulkomaan kansalaisuus ei ole riittävä maahanmuuttajataustaisen väestön kuvaamiseen, sillä moni maahanmuuttaja saa Suomen kansalaisuuden asuttuaan riittävän pitkään Suomessa. 31.12.2017 mitatusta Suomen väestöstä 384 123 oli ulkomaalaistaustaisia. (Tilastokeskus 2, 2018.)

Suomessa asuvien ulkomaalaistaustaisten ikärakenne vaihtelee paljon. Ulkomaalaistaustaisista 0–14 vuotiaita, eli kouluikäisiä lapsia ja nuoria, oli 19

prosenttia. Suomessa syntyneitä, toisen polven ulkomaalaistaustaisia, oli puolestaan 65 prosenttia kaikista ulkomaalaistaustaisista lapsista. (Tilastokeskus 3, 2018.)

Erilaiset maahanmuuton syyt todennäköisesti selittävät eroja myös ikärakenteessa. Erilaisia maahanmuuton syitä ovat esimerkiksi pakolaisuus, turvapaikanhaku, työ, parisuhde, perhesiteet ja suomalaiset sukujuuret. (Tilastokeskus 3, 2018.) Maahanmuutto päätökseen on voinut vaikuttaa jokin muu taho, kuten aviopuoliso, vanhempi tai sukulainen, joka voi vaikuttaa myös asennoitumiseen uudelle asuinpaikalle. Yleisesti voidaan todeta maahanmuuton olevan stressiä tuottava tapahtuma, sillä muuttaminen rasittaa ihmisiä. (Schubert 2013, 63.)

Maahanmuuttaja, ulkomaataustainen sekä monikulttuurinen ovat käsitteitä, joita esimerkiksi mediassa käytetään paljon samoissa konteksteissa, joten ne sekoittuvat helposti toisiinsa. Lisäksi yleiskielessä monikulttuurisuutta ja ulkomaalaistaustaista saatetaan käyttää synonyymeina, kun käsitteiden määritelmät eivät ole täysin selvät. Tässä tutkimuksessa tärkeää on huomata käsitteiden hierarkia sekä suhde toisiinsa. Monikulttuurisuus siis sisältää käsitteet ulkomaalaistaustainen ja maahanmuuttaja.

1.3 Terveystiedon oppikirjojen tutkimus

Tutkimukseni kohdistuu terveystiedon kirjasarjoihin. Olen kiinnostunut siitä, miten kirjasarjat tukevat oppilaiden terveyspääomaa. Kouluopetus suuntaa kulttuuriseen moninaisuuteen suhtautumista, ja oppikirjojen sisällöillä luodaan ymmärrystä oman koti- ja kouluympäristön moninaisuuden tunnistamiseen. (Välijärvi, Mannonen, Huttunen, Ojanen & Koskelo 2018, 66).

Suomessa terveystieto tuli omaksi oppiaineekseen peruskoulun luokille 7–9 vuonna 2001. Luokilla 1–6 puolestaan terveystiedon osa-alueet on integroitu muihin oppiaineisiin. Oppiaine on jaettu varsinaiseen terveystietoon ja terveyden edistämiseen, sosiaalisten taitojen ja elämänhallinnan taitoihin sekä turvallisuustaitoihin. Opetuksen yhtenä tavoitteena on edistää oppilaiden herkkyyttä kohdata terveyteen liittyviä asioita. Terveyteen liittyvillä asioilla tarkoitetaan terveyden arvostusta ja kunnioitusta muita ihmisiä kohtaan, joilla on erilaisia terveydentiloja. Suvaitsevaisuus, sovittamistaidot, kyky päästä jaloilleen menetyksen jälkeen ja kyky luopua ovat tärkeitä alueita terveystiedon oppiaineessa. (Rask, Uusiautti & Määttä 2013a, 416–417; Rask, Uusiautti & Määttä 2013b, 98.)

Opetuksen pohjana on valtakunnallinen opetussuunnitelma, jonka tavoitteita ja arvopohjaa kuvasin edellisessä luvussa. Opetuksen tukena käytetään oppikirjoja ja muita opetusmateriaaleja. Oma tutkimukseni pohjautuu kirjasarjojen tutkimiseen, joten perehdyn tässä tutkimuksessa ainoastaan niiden tarkasteluun. Oppikirjoja voidaan käyttää opetuksessa monin eri tavoin oppimisen tukena riippuen opettajasta. Miltei aina opetuksen tukena käytetään kuitenkin jotain oppimateriaalia, sähköistä tai painettua oppimateriaalia. Oppikirjasidonnoisuutta pidetään useimmissa tutkimuksissa oppimisen kannalta haitallisena asiana. Asia on todellisuudessa hyvin moniulotteinen, sillä oppimateriaalin käyttötapaa vaihtelee eri oppiaineissa samallakin opettajalla runsaasti. (Heinonen 2005, 213, 232.)

Terveystietoa opettajien kokemana -tuloksia opettajakyselystä, tutkimuksessa selvitettiin opettajien näkemyksiä ja kokemuksia terveystiedosta väittämien avulla. Tutkimuksen mukaan opettajat käyttivät erilaisia oppimateriaaleja ja opetusvälineitä terveystiedon opetuksessa, joista käytetyimpiä olivat oppikirjat ja opettajien oppaat. Kolmasosa opettajista ilmaisi tyytymättömyyttä käyttämiinsä

terveystiedon oppikirjoihin. Kirjasarjoja pidettiin sekavina, kiireellisesti tehtyinä sekä sisällöltään ylimitoitettuina tuntimäärin nähden. Enemmistö opettajista koki koulutustarvetta tarpeellisena tai jokseenkin tarpeellisena yleisimmin opetusmenetelmissä sekä oppimateriaaleissa. Tutkimuksessa selvitettiin myös opettajien opetuskokemuksista, joiden vastauksissa yhtenä teemana nousivat oppimateriaalit. Opettajat toivoivat, että markkinoilla olevia oppikirjoja kehitettäisiin edelleen. (Aira, Kannas, Villberg & Välimaa 2009, 113–114, 119, 130.)

Karvonen, Routarinne ja Tainio (2015) saivat puolestaan hieman ristiriitaisia tuloksia Airan ym. (2009) tutkimustulosten kanssa. Karvonen ym. (2015) tutkivat aineenopettajien ja luokanopettajien käsityksiä oppimateriaalien käytöstä. Tulosten perusteella opettajat saivat olla mukana valitsemassa oppikirjoja yhdessä kollegoiden kanssa. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista opettajista ilmoitti olevansa tyytyväinen omiin mahdollisuuksiin olla valitsemassa oppikirjoja käyttönsä. (Karvonen ym. 2015, 192–194)

Lampinen (2013), on tutkinut erilaisuutta oppikirjoissa vähemmistöjen kautta. Tutkimuksen tulosten mukaan vähemmistöryhmän edustaja jää helposti ilman samaistumisen mahdollisuutta. Lampinen havaitsi, että erilaisuutta käsiteltäessä ulkoisesti toisten ihmisten ominaisuutena, ei vähemmistöryhmien edustajille lukijoina tarjota lukijapositiota. (Lampinen 2013, 30.)

Lampisen (2013) tulokset ovat linjassa Mikanderin (2014) tutkimuksen kanssa. Mikander analysoi vuosina 2005–2010 ilmestyneitä suomalaisia 5.–9.-luokkalaisille tarkoitettuja yhteiskuntaopin sekä historian oppikirjoja. Lähtökohtana heidän tutkimukselleen oli löytää ”me” ja ”muut” -kuvaavia rakenteita oppikirjoista. Tutkimuksen tuloksien mukaan oppikirjoissa näkyy ajatus länsimaalaisuuden paremmuudesta suhteessa itämaalaisuuteen. (Mikander 2014.)

Karvonen, Routarinne ja Tainio (2017, 52) ovat tehneet systemaattisen katsauksen suomalaiseen perusopetuksen oppimateriaalien tutkimukseen. He toteavat johtopäätöksissä, että oppimateriaalitutkimuksen määrä on koko ajan lisääntynyt ja erityisesti englanninkielisille foorumeille on tehty paljon oppikirjatutkimusta. Tutkimustulokset ovat siis paremmin kansainvälisten tutkijoiden kuin suomalaisten oppikirjantekijöiden ulottuvilla. Karvonen ym. (2017) toivovatkin, että tutkimustulokset saatettaisiin työssään niitä tarvitsevien, kuten opettajien ja oppikirjojen tekijöiden ulottuville. (Karvonen ym. 2017, 52.)

Pingel (2010) ja Nicholls (2003) ovat puolestaan tutkineet kansainvälistä oppikirjatutkimusta. Pingel (2010, 6–8) katsauksessaan toteaa tähänastisen tutkimuksen pohjalta, että oppikirjoista, erityisesti historian oppikirjoista, ei tuoteta ainoastaan faktatietoa, vaan siellä jaetaan vallitsevia ideologioita, seurataan poliittisia trendejä ja myös tuomitaan asioita. Esimerkiksi aikaisemmissa historiankirjoissa omaa maata on nostatettu ja ulkomaita puolestaan väheksytty. Samoin on saatettu tehdä oppikirjoissa vähemmistöjä kohtaan, hallitsevia ryhmiä on nostatettu ja vähemmistöjä väheksytty. Johtopäätöksissään Pingel (2010) toteaa, että laadullisissa oppikirjatutkimuksissa tärkeämpää olisi pureutua laajaan aineistoon syvällisesti kuin pinnallisesti. Nicholls (2003) on samaa mieltä Pingelin (2010) kanssa siitä, että tehdyssä oppikirjatutkimuksessa metodiosuus on jäänyt liian suppeaksi. Hänen katsauksen perusteella oppikirjatutkimuksessa käytetyt menetelmät eivät analysoi tekstejä riittävän selkeästi ja syvällisesti ja käytetyistä metodeista on kerrottu hyvin suppeasti. (Nicholls 2003, 16)

Tässä tutkielmassa tutkin terveystiedon 7.–9.-luokkien kirjasarjoja siitä näkökulmasta, miten niissä puhutaan monikulttuurisuudesta. Päädyin terveystiedon kirjasarjoihin ensinnäkin siitä syystä, että terveystieto on oppiaine, jota kaikki oppilaat opiskelevat taustoistaan huolimatta. Arvot ja erilaiset tunteet liittyvät vahvasti terveystiedon opetukseen etenkin yläasteella. Toiseksi päätökseeni vaikutti se, että opetan tulevaisuudessa terveystietoa

yläluokkalaisille, sillä olen opiskellut sitä pitkänä sivuaineena. Terveystieto on siis vahvuuteni sekä kiinnostuksenkohteeni.

2. Terveyspääoma teoreettisena taustana

Tutkimukseni teoreettisen tarkastelun pohjalle soveltuu hyvin terveyspääoman käsite. Se kuvastaa sellaista taitopohjaa, jota nuori voi koulussa saada ja kartuttaa. Esittelen tässä luvussa terveyspääoman käsitettä ja tutkimusta sekä muuta aiheeseen liittyvää tutkimusta.

2.1 Terveyspääoman käsite

Terveyttä on tutkittu ja tutkitaan tieteenaloilla hyvin erilaisista näkökulmista. Sairauksien ennaltaehkäisyn näkökulmasta tutkimusta on tehty paljon, kuten nuorten terveystottumuksista, terveystietoisuudesta, elintavoista sekä riski- ja ongelmakäyttäytymisestä (Pietilä 1998). Vasta 2000-luvun jälkeen on alettu tutkimaan nuorten koettua terveyttä enemmän (Hyry-Honka 2008, 8).

Pietilä (1998) analysoi artikkelissaan peruskoulun nuorten terveyttä ja elämäntilannetta aikaisemman tutkimustiedon näkökulmasta. Aikaisempaan tutkimukseen määrittyvien päätelmien mukaan olisi syytä siirtyä nuoren kokonaisvaltaisemman terveyden tutkimiseen. Pietilä toteaa myös, että tärkeää olisi tukea nuoren elämänhallintaa kouluyhteisössä, jotta nuoret pystyisivät tekemään omaa terveyttä tukevia päätöksiä. (Pietilä 1998, 126–127.)

Välimaa (2000) on tutkinut 11–15-vuotiaiden nuorten terveyden kokemuksia ryhmähaastattelujen avulla. Pojista noin puolet ja tytöistä 40 prosenttia kokivat olevansa terveitä. Mielenkiintoista tuloksissa oli se, että nuoret kokivat oman sosiaalisen taustan vaikuttavan vahvasti omaan terveyteensä. Mitä parempi

sosiaalinen tausta nuorella oli, sitä todennäköisemmin nuori tunsu itsensä terveeksi. Lisäksi sosiaalisen tuen ja koetun terveyden välillä oli yhteys. Jos nuori koki tyytyväisyyttä saamaansa tukeen ja suhde vanhempiin oli hyvä, nuori koki itsensä terveemmäksi. Tutkimuksen johtopäätöksissä todettiin nuoren omakohtaisen terveyden kokemuksen olevan olennainen osa nuoren omaa terveyden edistämistä sekä terveystkasvatusta. (Välimaa 2000, 151–154.)

Jakonen (2005) kuvaa ja vertaa tutkimuksessaan viidennen, seitsemännen, kahdeksannen sekä yhdeksannen luokan oppilaiden näkemyksiä terveydestä ja sen oppimisesta. Tulosten perusteella oppilaiden terveystnäkemyt oli voimavara- ja toimintakykykeskeinen. Tulokset mukailivat Välimaan (2000) tutkimustuloksia siltä osin, että oppilaiden terveystvalintoihin ja käyttäytymiseen vaikuttavat henkilökohtaiset tekijät sekä ympäristö- ja tilannetekijät. (Jakonen 2005, 178–179.)

Vanhempien sosiaalisen statuksen sekä taloudellisen statuksen epätasavaroisesta vaikutuksesta nuoren hyvinvointiin on tehnyt tutkimusta myös Plenty ja Mood (2016). Tuloksissa ilmeni, että matala sosioekonominen asema vaikuttaa nuoren terveyteen konkreettisesti esimerkiksi harrastusmahdollisuuksien vähäisyydellä ja materiaalilla sekä aineettomasti muun muassa positiivisilla roolimalleilla ja stressittömämmällä ympäristöllä. Tutkimuksen päätuloksena ilmeni, että nuoren oman taloudellisen tilanne vaikutti yhtä paljon kuin perheen sosioekonominen status. Samankaltaisia tutkimustuloksia on saanut myös Hjalmarsson ja Mood (2015). Nuoren hyvinvointiin vaikuttaa perheen sosioekonomisen statuksen lisäksi siis hänen oma taloudellinen tilanne.

Halme, Joronen, Kanske, Pelkonen ja Perälä (2018) ovat tehneet lasten ja nuorten terveyteen, hyvinvointiin, kasvun ja oppimista edistävien palveluiden integraatiota tukevista toimista selvitystä. Selvityksen mukaan vuonna 2016 Suomessa (76%), Alankomaissa (76%) ja Islannissa (74%) mahdollisestaan

lasten ja nuorten oikeuksien toteutuminen paremmin kuin esimerkiksi Irlannissa ja Ruotsissa. Yhtenä johtopäätöksenä esitetään, että lasten oikeuksia tulee hyödyntää enemmän monialaisen toiminnan kehittämisessä sekä lasten ja nuorten kanssa työskentelevien parissa, jotka sitoutuvat tällöin paremmin toteuttamaan toimeenpano-ohjelmaa.

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut terveystalouden sekä siihen liittyvistä tekijöistä. Terveystalouden käsite on suhteellisen uusi ja se ei esiinny kovin monissa tutkimuksissa ja artikkeleissa. Koulu on tutkimuskohteena terveystalouden ja nuorten terveyden edistämisen näkökulmasta keskeinen ja merkittävä. (Hyyti-Honka 2008, 16.)

Terveystaloudella kuvataan terveyden voimavarojen summaa, joka sisältää terveyden ulkoiset voimavarat sekä sisäiset voimavarat (Hyyti-Honka 2008, 22; Hyyti-Honka, Määttä & Uusitalo 2012, 5). Hyyti-Honka ym. (2012, 5) toteavat artikkelissaan terveyden edistämisen nojaavan suuresti voimavaroihin.

Tutkija O'Rand puhuu tässä yhteydessä elämänsäajan taloudesta, johon vaikuttavat elämän varrella eri osa-alueilla vaikuttaneet voimavarat. Hän kuvaa elämänsäajan talouden voimavaroista riippuvaiseksi, joita kertyy sekä häviää elämänsäajan aikana ihmisten tarpeiden ja halujen mukaan. O'Randin mukaan on hyödyllistä tutkia toisistaan hyvin riippuvaisia taloudenaloja, kuten elämänsäajan taloutta, sosiaalista taloutta, mentaalista ja psyykkistä taloutta sekä persoonallista taloutta. Nämä edellä mainitut elämänsäajan talouden voimavarat vaikuttavat yhdessä edellytyksiin ylläpitää terveyttä sekä synnyttää taloudellisia saavutuksia. (O'Rand 2006, 145–150.) Hyyti-Honka puolestaan toteaa, että voimavaroja voidaan pitää terveyden edellytyksenä ja terveyttä voidaan pitää voimavarana. Hänen mukaansa voimavarat ovat ihmisen elämässä resurssi ja kyky, joiden avulla voidaan vaikuttaa itselle tapahtuviin asioihin. Voimavarat ovat siis välineitä, joiden avulla pyritään ohjaamaan omaa

toimintaa tietoisesti suhteessa omiin tarpeisiin ja tavoitteisiin. (Hyry-Honka 2008, 17.)

Hyry-Honka ym. (2012) toteavat ihmisten tarvitsevan riittävästi terveystapaamista, jotta he pystyvät tekemään relevantteja valintoja terveyttään ajatellen. Mitä enemmän ihmisillä on terveyden voimavaroja, sitä vahvempaa on heidän terveystapaama ja terveyden ylläpito sekä terveyden edistäminen on tällöin parempaa. Vastaavasti tämä pätee myös toisinpäin. Mitä vähemmän ihmisillä on terveyden voimavaroja, sitä heikompi on heidän terveystapaamansa. Silloin heidän on myös vaikeampi ylläpitää ja edistää terveyttään sekä sairastumisriski kasvaa. (Hyry-Honka ym. 2012, 6–7.) Tavoitteena on kartuttaa hyvä terveystapaama, jotta nuori pystyy huolehtimaan itsestään, terveydestään ja omaan terveyteen liittyvästä päätöksenteosta, nuori on tyytyväinen omaan elämäänsä, pystyy solmimaan suhteita toisiin ihmisiin sekä mukautuu ympäristön muutoksiin. (Hyry-Honka 2008, 44.)

Hyry-Honka (2008) on tutkinut väitöskirjassaan seitsemäsluokkalaisten Rovaniemen seudun nuorten käsityksiä terveystapaamasta ja sen vahvistavista ja heikentävistä tekijöistä kouluyhteisössä. Hän toteaa, että on tärkeä tiedostaa nuorten omakohtaisia käsityksiä terveystapaamaan liittyen. Hänen mukaan koulussa ei riitä ainoastaan nuorten voimavarojen kartuttaminen, vaan nuorten terveyden uhkatekijät tulisi huomata ja pyrkiä eliminoimaan tai vähentämään niitä. (Hyry-Honka 2008, 99, 117.)

Avaan hieman terveystapaaman suhdetta muihin pääomateorioihin Hyry-Hongan (2008, 30–31) sekä Hyry-Honka ym. (2012, 5–6) ajatusten pohjalta. He kuvaavat terveystapaaman käsitteen kaikkien muiden pääomakäsitteiden keskelle. Se kuvattiin osana muita pääomatyyppejä, jossa jokainen pääomatyyppi vaikuttaa suoraan tai epäsuorasti terveyteen. Terveystapaama muodostuu osaksi ihmisen inhimillistä tai persoonallista pääomaa, sillä se ulottuu ihmisen tietoon, taitoihin ja

oppimisen edistämiseen. Tällaisia taitoja ovat esimerkiksi kyky huolehtia itsestään, terveyslukutaito, vuorovaikutus, itsearviointi, ongelmanratkaisutaidot sekä kyky hallita asioita, kun sairastuu. Lisäksi tähän alueeseen liittyy yksilön fyysinen ja psyykkinen kunto sekä toimintakyky.

Kunnari, Määttä ja Uusiautti (2013) esittelevät artikkelissaan käsitteen Experience-based capital of physical exercise (ECPE). Käsitteen on luonut Kunnari (2011) väitöskirjassaan, joka on suomennettu käsitteeksi liikuntapääoma. Liikuntapääomalla Kunnari tarkoittaa yksilön liikunnallisia kokemuksia ja niistä kertynyttä pääomaa. Kilpailu, terveys, ilmaisu, yhteisöllisyys ja itsen kehittymisen osa-alueet muokkaavat ja muodostavat liikuntapääoman.

Artikkelissa Kunnari ym. (2013) sijoittavat liikuntapääoman osaksi kulttuurista pääomaa. Heidän mukaan liikuntapääomaan vaikuttavat omat kokemukset liikunnasta, jotka vaikuttavat asenteisiin urheilua kohtaan sekä mahdollisesti urheiluharrastuksiin. Kunnari (2011) toivoo kehitettävän konkreettisia sisältöjä muun muassa terveyspääomalle, joka tukisi liikuntapääomaa ja näin edistäisi ja tukisi yhdessä ihmisen hyvinvointia ja persoonallisuuden kehitystä. (Kunnari 2011, 1, 29, 174–175.)

Hyry-Honka (2008, 30–31) on samaa mieltä O’Randin (2006, 145–152) kanssa siitä, että kaikki pääomalajit liittyvät suorasti tai epäsuorasti terveyteen. Hyry-Honka sijoittaa terveyspääoman käsitteen osaksi muita pääomalajeja. Terveyspääoman käsite tarjoaa kattavan teoreettisen kehyksen terveyden edistämisen pohtimiseksi ja uuden näkökulman resurssien hyödyntämiseen. (Hyry-Honka ym. 2012, 8.)

Terveyspääoma on osa sosiaalista pääomaa, jos ihmissuhteet ja verkostot tukevat yksilön terveyttä, hyvää oloa sekä turvallisuutta. Terveyden

arvostaminen, terveystiedon käsitykset sekä terveyteen liittyvät tavat ja tottumukset taas ovat kulttuurisen pääoman ja terveystiedon yhteistä alaa. Taloudellisen pääoman alueella terveystiedon lukeutuu varat, laitteet, välineet sekä tilat, joita käytetään yksilön fyysisen ja psyykkisen kunnon ja terveyden edistämiseen. (Hyry-Honka 2008, 30–31; Hyry-Honka ym. 2012, 5–6.)

Terveystiedon oppiaineen tavoitteena on tukea terveystiedon rakentumista. Minua kiinnostaa, miten terveystiedon kirjasarjat tukevat omalta osaltaan terveystiedon rakentumista monikulttuurisuuden näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa saan tulokseksi monikulttuurisuuteen liitettyjä diskursseja terveystiedon 7.–9. -luokkien kirjasarjoissa. Tarkastelemalla näitä diskursseja voidaan analysoida sitä, miten terveystiedon näkökulma näyttäytyy monikulttuurisuuden näkökulmasta. Analysoin tästä näkökulmasta kirjasarjojen tarjoamia voimavaroja lisääviä ja kuluttavia tekijöitä.

2.2 Terveystiedon uhkaavat tekijät

Nuorten terveyttä uhkaavia tekijöitä aikaisemman tutkimuksen valossa ovat yksinäisyys, terveyttä vaarantava käyttäytyminen, vanhempien vähävaraisuus, nuorten huono suhde huoltajiinsa, vanhempien heikko koulutustaso, alkoholin käyttö, liikkumattomuus, epäterveellinen ruokavalio, uuvuttava opiskelu ja turvattomat ihmissuhteet. Esimerkiksi Sieving ym. (2017) on tutkinut yhdysvaltalaisien nuorten ja aikuisten yhteyksiä kahden riskiryhmän välillä. Nuorten terveyden uhkana tutkimuksessa nähtiin nuoren huono suhde huoltajiinsa.

Nuorten terveysuhkia Iso-Britanniassa tehdyn tutkimuksen mukaan ovat tilanteet, joissa yhdistyy vähävaraisuus perheissä sekä vanhempien heikko koulutustaso.

(Abel, Fuhr, Bisseger, Ackermann Rau & The European kidscreen group. 2011, 60.) Sieving ym. (2017) sai samantyyliä tuloksia Yhdysvalloissa, kun tutkittiin taloudellista epätasa-arvon ja sosiaalisen pääoman suhdetta. Tuloksissa vanhempien matala koulutustaso vaikutti negatiivisesti nuoren sosiaaliseen terveystapaomaan. Myös Hjalmarsson (2018) toteaa tuloksissaan perheen taloudellisten resurssien vaikuttavan nuorten kaverisuhteisiin negatiivisesti erityisesti murrosiässä. Köyhien perheiden nuorilla oli vähemmän kavereita ja näin heillä oli suurempi riski syrjäytyä yhteiskunnasta kuin varakkaampien perheiden lapsilla. (Hjalmarsson 2018; Hjalmarsson & Mood 2015.) Tutkimuksessa myös todetaan murrosiässä koetun yksinäisyyden korreloivan kiusatuksi tulemisen kanssa, erityisesti mitattaessa kiusaamista vertaisarviointin avulla (Hjalmarsson 2018).

Terveystapaoman uhat voidaan määritellä Hyry-Hongan (2008, 37) mukaan yksilön vaihtelevaksi todennäköisyydeksi altistua epäsuotuisille olosuhteille mutta myös toisaalta mahdollisuuksiksi suojella ja kerätä tapomaa. Terveystapaomaa heikentävillä terveyden uhilla hän tarkoittaa nuoren omaa, kouluyhteisön sekä lähipiirin käyttäytymistä, joka voi vaarantaa nuoren terveyden ja aiheuttaa erilaisia negatiivisia tunteita, kuten avuttomuutta, voimattomuutta, turvattomuutta ja tyytymättömyyttä.

Perinteisinä riskikäyttäytymisinä pidetään alkoholin käyttöä, tupakointia, epäterveellistä ravitsemusta sekä liikkumattomuutta. Hyry-Hongan (2008) tutkimuksessa nuorten käsityksien mukaan terveystapaomaa heikentävinä tekijöinä nähtiin uuvuttava opiskelu, turvattomat ihmissuhteet, koulujen puutteelliset opiskelutilat, piittaamattomuus omasta terveydestä sekä kouluyhteisön huono sekä epäterveellinen käyttäytyminen ja malli. Nuoren terveystapaomaa voi uhata myös huonot elämönhallinnantaidot sekä kykenemättömyys huolehtia itsestään. (2008, 32–35, 82.)

Uuvuttavaa koulutyötä nuoret perustelivat liian vaativilla tehtävillä. Tämä taas koettiin aiheuttavan turhautuneisuutta. Turvattomuuteen koulun ihmissuhteissa vaikutti aikuisten vallan käyttö sekä kiusaaminen. Koulun opiskeluympäristöjä nuoret pitivät epätarkoituksenmukaisina sekä esimerkiksi ruokailussa nähtiin paljon epäkohtia. Koulun tiukat säännöt sekä terveydenhoitajan vähäiset palvelut nähtiin myös puutteina. Kouluyhteisön huonoksi ja epäterveelliseksi käyttäytymiseksi nähtiin esimerkiksi luokkakavereiden, vanhempien ja muiden koulun aikuisten huonot terveystottumukset. (Hyry-Honka 2008, 103.)

O'Rand puhuu vastaavasti elämänkulun riskeistä, jotka haastavat elämänkulun pääoman muodostumista, ylläpitoa ja edistämistä. Hänen määritelmässään elämänkulun riskit ovat erilaisia altistumisen todennäköisyyksiä haitallisiin olosuhteisiin ja vaikuttavat näin elämänkulun pääoman kertymiseen, suojeluun ja eheytymiseen. (O'Rand 2006, 146.)

2.3 Terveyspääomaa vahvistavat tekijät

Terveyden edistämistä voidaan tarkastella terveyden voimavarojen ja resurssien näkökulmasta. Terveyspääomaa vahvistavia tekijöitä aikaisemman tutkimuksen perusteella ovat esimerkiksi kaverisuhteet, tärkeiden aikuisten pysyvyys, vahvat ja positiiviset suhteet vanhempiin ja muihin aikuisiin, hengellisyys, terveelliset opiskeluolot, terveysopetus, omasta terveydestä huolehtiminen sekä oppimisen ilo.

Erbstein (2013) tutki neljän vuoden ajan kahden vähemmän edustetun yhteisön nuorien tärkeiksi kokemia asioita yhteiskuntaan sitouttamisessa ja sitä kautta heidän terveyden voimavarojen tukemisessa. Tulosten mukaan nuoret kokivat tärkeäksi opettajien tiedon erilaisista väestöryhmistä, aikuisten tuen,

keskittymiskyvyn, suhteiden luomisen, nuorten tukemisen ja tärkeiden aikuisten pysyvyyden. (Erbstein 2013.)

Sieving ym. (2017) ovat puolestaan tutkineet nuorten ja aikuisten yhteyksiä kahden riskiryhmän välillä. Tulokset yhtenivät Erbsteinin (2013) tulosten kanssa siten, että nuorten ja aikuisten yhteydet näyttivät olevan perusta nuoren terveydelle ja hyvinvoinnille. Vahvat ja positiiviset suhteet vanhempiin tai muihin tärkeisiin aikuisiin ja perheeseen, opettajiin ja muihin huolehtiviin vanhempiin nähtiin edistävän nuorten terveyttä. (Sieving ym. 2017.)

Myös uskonnollisuus ja hengellisyys nähdään positiivisessa yhteydessä nuorten terveyteen ja hyvinvointiin. Scales, Syvertsen, Benson, Roehlkepartain ja Sesma (2014) artikkelissaan toteaa, että uskonnollisuus ja hengellisyys nähtiin vaikuttavan positiivisesti esimerkiksi nuoren henkiseen kasvuun, kykyyn hoitaa itseään ja itsesäätelyn kehitykseen. (Scales ym. 2014, 1104.)

Vanttaja, Tähtinen, Koski, Zacheus ja Nevalainen (2015) tutkivat teini-ikäisten ja nuorten terveyteen liittyvien asioiden arvostamista ja sen vaikutusta heidän liikuntakäyttäytymisessään. Tutkimustulosten perusteella tiedon puute ja terveellisten elämäntapojen väheksyminen ei ole syynä liian vähäiseen liikunnan harrastamiseen ja ylipaino-ongelmien lisääntymiseen. Nuorten tiedostavat liikunnan terveellisuuden, mutta syyksi vähäiseen liikkumiseen he kertoivat elämisympäristön, jossa väistämättä istutaan enemmän liikkumisen sijaan. (Vanttaja ym. 2015, 139.)

Hyry-Honka (2008, 44) toteaa väitöskirjassaan terveyden edistämisen olevan terveystapaomien kartuttamista, jota voidaan kartuttaa lisäämällä ja vahvistamalla nuoren sisäisiä ja ulkoisia terveyden voimavaroja. Terveyden edistämiseksi

voidaan myös vaikuttaa tekijöihin, jotka heikentävät terveystapaoma esimerkiksi yrittämällä ennaltaehkäistä ja vähentää tekijöitä.

Hyry-Hongan (2008) tulosten mukaan terveystapaoman ulkoisia tekijöitä olivat myönteiset ihmissuhteet, terveelliset opiskeluolot, sekä terveystopetus. Myönteisillä ihmissuhteilla he tarkoittivat luottamuksellisia toverisuhteita ystäviin ja aikuisiin sekä kannustavaa suhdetta opettajan ja oppilaan välillä. Terveellisillä opiskeluoloilla he tarkoittivat hyvää ilmapäiriä, tarkoituksenmukaista opiskeluympäristöä, hyvin järjestettyä ruokailua, toimivaa terveydenhuoltoa sekä järkevästi suunniteltua lukujärjestystä. Terveystapaoman sisäisiä tekijöitä Hyry-Hongan (2008) tutkimustuloksissa olivat vastuullisuus omasta terveydestä huolehtimisesta, oppimisen ilo, myönteiset ihmissuhteet, terveelliset opiskeluolot, sosiaalisten voimavarojen merkitys sekä terveyteen liittyvät opetus. (Hyry-Honka 2008, 100.)

Terveystapaomaa vahvistavat tekijät voivat siis olla hyvin monenlaisia myönteisiä terveyteen ja hyvinvointiin liitettyjä asioita, jotka lisäävät yksilön terveyden voimavaroja. Voimavaroja vahvistavat tekijät edistävät nuoren kehittymistä ja kasvua sekä myös suojaavat vastaavasti terveyden uhilta. Terveyden voimavaroja vahvistavia tekijöitä ovat myönteiset terveyteen ja hyvinvointiin liitettyt asiat.

2.4 Muita terveystapaomaan liittyviä käsitteitä ja tutkimuksia

Terveydenlukutaidon käsitettä on määritelty hyvin monesta näkökulmasta ja käsite nähdään hyvin epäselvänä. Siksi sillä onkin hyvin erilaisia nimiä ja määrittelyjä, kuten medialukutaito, lääketieteen lukutaito ja mediaterveysten lukutaito (Rask, Uusiautti & Määttä 2013–2014, 57). Rask ym. (2013–2014)

tutkivat vuoden 2007 terveystiedon ylioppilaskirjoitusten esseevastauksia opiskelijoiden terveydenlukutaidon tasojen näkökulmasta. He näkivät tutkimuksessaan terveydenlukutaidolle sopivaksi hierarkisen määritelmän, sillä se ajateltiin kuvaavan opiskelijoiden kasvavaa tietotaitoa. Terveyslukutaidon tasot määriteltiin Nutbeam ja St Legerin kategorisoinnin mukaan.

Raskin ym. (2013–2014) tuloksissa näkyi, että perinteinen kolmen tason hierarkkinen määritelmä ei riittänyt analysoimaan opiskelijoiden esseevastauksia, vaan he loivat neljännen terveyslukutaidon tason, holistisen terveyslukutaidon käsitteen. Neljä tasoa järjestyksessä ovat terveyslukutaidon perustaso, kommunikatiivinen terveystasaamisen taso, kriittinen terveystasaamisen taso ja holistisen terveystasaamisen taso. He esittelivät tutkimuksessaan holistisen terveyslukutaidon neljä ulottuvuutta, jotka ovat tasapaino, kulttuurin ymmärtäminen laajana ja moniulotteisena ilmiönä, tietoisuus ympäristöstä sekä maailman analysointi eri näkökulmista. Kaikki ulottuvuudet sisältävät argumentointia ja syvää ymmärrystä laaja-alaisesta näkökulmasta. (Rask ym. 2013–2014, 56–57.)

Terveydenlukutaitoa käsitteenä voidaan tarkastella myös terveystasaamisen kehittymisen näkökulmasta. Tällöin terveydenlukutaito kehittyy, kun lapsen ja nuoren kognitiiviset ja sosiaaliset taidot kehittyvät. Kognitiiviset ja sosiaaliset taidot vaikuttavat puolestaan henkilön motivaatioon ja ymmärrykseen soveltaa tietoa terveydestä, joka edistää ja tukee omaa terveyttä. Terveydenlukutaito tarkoittaa myös valmiuksia ja kykyä tuntea ja lukea oman elimistön viestejä sekä huomata ympäristön vaikutuksia omaan terveyteen. (Jakonen 2005, 40–41.)

Monessa terveyteen liittyvässä tutkimuksessa näkökulma muodostuu usein riskejä kartoittaen. Esimerkiksi terveystasvatuksesta ja terveystseuvonnasta on tehty tutkimusta pääasiassa terveystkäyttäytymisen muuttamisen näkökulmasta. Useissa tutkimuksissa on todettu, että riskiajattelun sijaan olisi parempi siirtää

näkökulmaa voimavarojen sekä voimaantumisen suuntaan. Tätä kutsutaan empowerment-näkökulmaksi. Empowerment-käsitteellä tarkoitetaan voimaantumista ja yksilön sisältä lähtevää voimaantumisen tunnetta ja toimintaedellytyksiä. Tällä lähestymistavalla terveyden edistämisessä keskitytään tutkimaan ihmisen tapoja toimia erilaisissa terveyteen liittyvissä tilanteissa. (Jakonen 2005, 164.)

Terveyspääoman käsitteeseen liittyy myös positiivisen psyykkisen pääoman käsite, jota Luthans, Luthans, ja Luthans (2004) selittävät artikkelissaan. Positiivista psyykkistä pääomaa voidaan mitata, tutkia ja tarkastella käsitteiden itseluottamus, toivo, optimismi ja sitkeys avulla. Ne luovat pohjan yksilön myönteiselle kehitykselle ja toimintakyvylle, ja siten tukevat myös terveyttä. Lisäksi positiivisen psykologisen pääoman idea nojaa oman potentiaalin tunnistamiseen ja hyödyntämiseen sekä oman identiteetin arvostamiseen, mikä on kiinnostava näkökulma myös monikulttuurisuuden tarkasteluun. (Luthans ym. 2004, 46–47.)

Artikkelissa itseluottamus ja kyvykkyyden tunne sanotaan määrittävän yksilön omista taidoista ja kyvyistä ohjata motivaatiota, kognitiivisia kykyjä ja toimintatapoja, joiden avulla suoriudutaan tehtävästä onnistuneesti. Toivoa puolestaan ei ole niin paljoa tutkittu, mutta Luthans ym. (2004) toteavat, että toivo vaikuttaa positiivisen psyykkisen pääoman kehittymiseen. Myös optimismi nähdään hyvin läheisesti vaikuttavan positiiviseen psyykkiseen pääomaan, mutta sitkeydellä puolestaan kuvattiin olevan syvä vaikutus osaamiseen ja puolestaan inhimillisen pääoman kehittymiseen. (Luthans ym. 2004, 47.)

Terveyspääomaan liittyy läheisesti erilaisia käsitteitä, joista mielestäni läheisimpiä esittelin tässä luvussa. Terveyspääoman rakennetta sekä terveyden voimavaroja uhkaavia sekä vahvistavia tekijöitä on olennaista tutkia eri

näkökulmista. Koen tärkeäksi selvittää terveystapaoma uhaavia sekä vahvistavia tekijöitä monikulttuurisen oppilaan näkökulmasta.

3. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tarkoitus on saada näkyväksi monikulttuurisuuteen liitetyt diskurssit kirjasarjoissa. Tutkimukseni pääkysymys on; miten monikulttuurisuudesta puhutaan terveystiedon 7.–9.-luokkien kirjasarjoissa? Tuloksia peilaan terveyspääoman käsitteeseen, miten tulokset tukevat monikulttuurisen oppilaan terveyspääoman muodostumista. Mitkä asiat vahvistavat terveyspääoman muodostumista ja vastaavasti mitkä tekijät heikentävät sitä. Tämä tutkimus lisää tietoisuutta monikulttuurisuuden huomioimisesta oppikirjoissa ja samalla lisää opettajien kriittisyyttä oppikirjojen valinnassa. Myös kirjantekijät hyötyvät tutkimuksesta tehdessään uusia painoksia.

Aineistona toimii kaksi 7.–9.-luokille tehtyä kirjasarjaa, jotka ovat mahdollisimman uusia painoksia sekä toinen näistä on käytössä Lapin yliopiston harjoittelukoululla. Ensimmäinen kirjasarja on Heikkilä, Lehtinen, Lehtinen, Lehtinen ja Soisalo (2018) Syke 7–9, jota tästä eteenpäin kuvaan kirjasarjan nimellä, Syke. Toinen kirjasarja on Eriksen-Hietava, Hannukkala, Kööpikkä, Orkola, Reinikkala ja Sanoma Pro (2018) Voimaa 7–9 (toim.) Aalto ja Tuunainen, jota puolestaan kuvaan samalla tavalla kirjasarjan nimellä eli Voimaa. Seuraavassa luvussa esittelen tarkemmin tutkimukseni metodologisia valintoja.

4. Tutkimuksen menetelmälliset valinnat

4.1 Diskurssianalyysi

Olen valinnut tähän laadulliseen tutkimukseeni tutkimusmenetelmäksi diskurssianalyysin. Diskurssitutkimuksen peruslähtökohta liittyy laajempaan teoreettiseen viitekehykseen, jota kutsutaan sosiaalseksi konstruktivismiksi. Sosiaalinen konstruktivismi suuntaus kaikille niille tutkimussuunnille, joissa tarkastellaan sosiaalista todellisuutta ja merkityksiä sekä niiden rakentumista. Sosiaaliseen konstruktivismiin liittyy aina vahva ajatus siitä, että kielenkäyttö on osa yhteiskunnallista toimintaa ja sillä on seurauksia sekä reunaehtoja. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12, 18.)

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään aina ymmärtämään ihmisten toimintatapoja sekä merkitysmaailmaa (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 139). Diskurssianalyysi on laadullisten tutkimusmenetelmien joukko, joiden avulla lisätään ymmärrystä todellisuuden prosessien rakentamisesta (Remes 2006, 311; Juhila & Suoninen 1993, 18). Todellisuuden prosessien rakentumista tutkitaan kielenkäytön avulla, jossa ytimenä nähdään kieli, toiminta, tilanne sekä niiden välillä tapahtuva vuorovaikutus. Diskurssitutkimuksessa etsitään suhdetta kielenkäytön, todellisuuden maailman ja tilanteiden välillä. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 18, 20; Remes 2006, 316; Dee 2011.) Kuitenkaan itse diskurssien tunnistaminen ei ole tutkimuksen kannalta vielä kovin kiinnostavaa, vaan tärkeämpää on tunnistaa ja analysoida niiden tuottamia merkityksiä ja sosiaalista todellisuutta (Siltäoja & Vehkaperä 2011, 209).

Gee (2011) kuvaa diskurssianalyysia tutkimuksena, jonka keskiössä on kielenkäyttö sekä siihen liitetty toiminta. Diskurssianalyysi perustuu kielenkäyttöön, katseisiin, eleisiin ja toimintaan, jolla arvellaan olevan merkitystä tutkittavassa kontekstissa. Diskurssianalyysissa tutkijan tulee huomata myös

piirteet, jotka eivät liity omaan kontekstiin, vaikka ne saattaisivatkin olla jossakin tilanteessa liitoksissa omaan kontekstiin. (Gee 2011, 6.)

Diskurssi-käsitteen juuret tulevat latinan kielestä, mutta se on saanut vaikutteita ainakin saksan, ranskan ja englannin kielten kulttuurisista merkityksistä. Keskustelun analyysi tulee englannin kielestä, ranskan kielestä historiallinen vivahde ja saksan kielestä puolestaan argumenttianalyysi. Kaikki diskurssin käsitteet kuitenkin perustuvat siihen, että diskurssit kommunikoivat kulttuurista. (Remes 2006, 302–304.) Diskurssia voidaan siis määritellä hyvin monella tapaa. Kielitieteellisessä tutkimuksessa diskurssilla on aikaisemmin tarkoitettu kielenkäytön suurempia kokonaisuuksia, kuten puheita ja haastatteluja. Myöhemmin diskurssilla on alettu tarkoittamaan kielen rakenteen tarkastelun sijaan kielenkäyttöä siihen liittyvää tilannetta ja kontekstia. Diskurssi-käsitettä käytetään myös viittaamaan vakiintunutta kielenkäyttöä jossakin tietyssä tilanteessa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 24–25.) Tässä tutkimuksessa diskurssilla tarkoitan kaikkea kielellistä toimintaa, tilannetta ja kontekstia, joilla kuvataan ja luodaan monikulttuurisuutta kirjasarjoissa.

Diskurssintutkimuksessa on paljon käsitteitä, joita olisi hyvä avata tutkimusta ajatellen. Intertekstuaalisuus diskurssintutkimuksessa kuvaa kielenkäytön sosiaalisuutta sekä historiallisuutta. Kielenkäytön sosiaalisuudella ja historiallisuudella tarkoitetaan sitä, että aina kun käytetään kieltä, lainataan ja käytetään toisten tuottamia ilmauksia. Näin kielenkäytössä kierrätetään merkityksiä, joilla on historiansa, tunnistimmepa me ne tai emme. (Pietikäinen & Mäntynen 2012, 116; Dee 2011, 165.) Tässä tutkimuksessa olen pyrkinyt tutustumaan mahdollisimman hyvin aikaisempaan tutkimukseen, joka on tutkinut monikulttuurisuutta oppikirjoissa. Aineistoa analysoidessa pyrin huomioimaan kielenkäytön lisäksi myös sen ohi ja yli meneviä asioita. Olen pyrkinyt noudattamaan Pietikäisen ja Mäntynen (2012, 120) antamia ohjeita: "Diskurssintutkijan toinen silmä on tekstissä, toinen tähyää sen juuria: aikaisempaa käyttöä ja käyttäjää." Dee (2011) kehottaa myös tarkastelemaan

millaisia sanoja ja lauserakenteita on käytetty ja miten viittaukset muihin teksteihin on tehty (Dee 2011, 166).

Tilannekonteksti on tärkeässä roolissa kaikessa diskurssitutkimuksessa, sillä se on tutkimuksen kohde sekä kielenkäyttöä ja sosiaalista toimintaa kuvaava taso. Tilannekontekstin avulla kielenkäyttöä voi tarkastella niin sanotusti lähietäisyydeltä eli sen avulla voi tarkastella kielen ja sosiaalisen toiminnan yhteyttä. Tilannekontekstin määrittely on hyvä apuväline diskurssitutkijalle, sillä sen avulla voidaan avata tutkittavaa tilannetta ja sen diskursiivista toimintaa. Tilannekontekstia määriteltäessä on hyvä kysyä muun muassa seuraavat kysymykset. Mitä siinä voi ja ei voi tehdä? Millaisia toimijuuksia rakentuu sekä miten kieli ja muut resurssit toimivat tilanteissa? (Pietikäinen & Mäntynen 2012, 32.)

Tilannekontekstiin liittyy osallistujien toimijuuksia ja osallistujarooleja. Ne ovat sekä pysyviä, että dynaamisia rooleja. Kielen ja kontekstin suhde näkyy puolestaan siinä, miten erilaisia toimijuuksia rakentuu kielenkäytössä. (Pietikäinen & Mäntynen 2012, 33.) Tässä tutkimuksessa toimijuuksia ja osallistujarooleja etsitään aineistosta, joita ovatkin esimerkiksi monikulttuurinen oppilas toimijana. Tässä tutkimuksessa kielen ja kontekstin suhde näkyy ensinnäkin siinä, että aineistona toimivat kirjasarjat, jotka ovat kohdennettu 7.–9.-luokkalaisille. Oppikirjoissa teksti onkin tietynlaisia säännönmukaisuuksia mukailevaa. Lisäksi kielen ja kontekstin suhde näkyy tutkimuksessani siinä, missä tilanteissa monikulttuurisuudesta puhutaan. Tilannekontekstiin liittyy vahvasti myös sosiaalisen toiminnan ulottuvuus, joka on esimerkiksi sitä, miten kieltä käytetään ja millaisia mahdollisuuksia kieltä on käyttää juuri kyseisessä tilanteessa. (Pietikäinen & Mäntynen 2012, 34.)

Genre käsitteenä on myös tärkeä diskurssitutkimuksen näkökulmasta, koska sillä kuvataan vakiintunutta kielellisen ja sosiaalisen toiminnan yhteenliittymää ja siksi

käyttäjät tunnistavat sen. Diskurssintutkijaa kiinnostaa genret, koska niissä kiteytyy tyypilliset tavat toimia kyseisessä kontekstissa. Genre siis kertoo meille systemaattista tapaa, miten sosiaalista toimintaa on jäsennetty kielenkäytön näkökulmasta sekä millaisia vuorovaikutustilanteita tyypillisesti muodostuu erilaisissa tilanteissa. (Pietikäinen & Mäntynen 2012, 80–81.) Tässä tutkimuksessa genre voisi olla tieteiskirjallisuus tai opetuskirjallisuus, sillä teksti mukailee hyvin tyypillisesti molempien genrejen tyyliä. Oppikirjoissa on myös liitetty tarinoita, mutta tarinat ovat kuitenkin opetusmielessä tehtyjä, joten ne lukeutuvat opetuskirjallisuuteen.

Siltaoja ja Vehkaperä (2011) ovat jakaneet kahden ulottuvuuden mukaan diskurssianalyysin eri tyyppejä. Näiden kahden ulottuvuuden perusteella he ovat määritelleet diskurssianalyysin neljä tyyppiä: tulkitseva diskurssianalyysi, kriittinen diskurssianalyysi, sosiolingvistinen diskurssianalyysi ja kriittinen lingvistiikka. (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 214–215.)

Kriittinen diskurssianalyysi on uusimpia diskurssianalyysin näkemyksiä, joka yhdistää yhteiskuntatiedettä sekä kielitiedettä. Kriittisen diskurssianalyysin peruslähtökohdat ovat tutkia diskurssia sosiaalisena sekä yhteiskunnallisena käytänteenä, kriittisestä näkökulmasta. Sosiaalisilla käytänteillä tarkoitetaan sitä, että kielenkäyttöä rajoittaa osaltaan yhteiskunta ja kulttuuri ja vastaavasti toisaalta kielenkäytöllä taas vaikutetaan ympäröivään yhteiskuntaan sekä kulttuuriin. (Pietikäinen, 2008, 192–193, 196.)

Kriittistä diskurssianalyysiä on sovellettu tutkittaessa muun muassa rasismia, uutisia, sukupuolta, politiikkaa sekä identiteetin ulottuvuuksia (Weiss & Wodak 2003, 12). Kriittisen diskurssianalyysin avulla on tutkittu myös tasa-arvoa ja vallankäyttöä koska muutokseen on nähty olevan tarvetta. Esimerkiksi Törnberg, A. ja Törnberg, P. (2016) ovat käyttäneet kriittistä diskurssianalyysia menetelmänään tutkiessaan muslimeista sekä islaminuskoisista esiintyviä

diskursseja Ruotsin suurimman internet foorumin keskustelupalstoilla. Kriittisen diskurssianalyysin avulla he tutkivat tapaa, jolla sosiaalista valtaa käytetään väärin, tuotetaan epätasa-arvoa sekä dominoidaan. (Törnberg, A. & Törnberg, P. 2016.) Ongelmaksi kriittisen diskurssianalyysin näkökulmasta tutkittaessa esimerkiksi rasismia, nousee se, että tutkimuksissa painotetaan kielen toimintaa tapahtumien sekä maailman kuvaajana. Tällöin kielen ja yhteiskunnan dialektinen suhde jää lähestulkoon huomiotta. Kriittisessä diskurssianalyysiin kuuluvat myös tutkimukset, joissa pyritään tarkastelemaan sosiaalisten ilmiöiden rakentumista diskursseissa ja näin voidaan tutkia kielen piirteiden vaikutuksia. (Pietikäinen 2008, 205–207.) Kriittiselle diskurssianalyysille tyypillisten piirteiden takia kriittinen diskurssianalyysi ei sovi tutkimukseni menetelmäksi, vaikka tarjoaakin mielenkiintoisia näkökulmia tutkimustani ajatellen.

Oma tutkimukseni sijoittuu tulkitsevan diskurssianalyysin eli kuvailevan diskurssianalyysin kenttään, joka keskittyy laajempaan kontekstiin. Sen tarkoituksena on tunnistaa diskursseja, jotka luovat ja ylläpitävät yleisiä merkityksiä ja tulkintoja tutkittavasta aiheesta. Olen lähestynyt aineistoa siitä näkökulmasta, mitä sillä on tarjottavaa ja sen jälkeen vasta asettanut tarkemman tutkimuskysymyksen, niin kuin kuvailevalle diskurssianalyysille on tyypillistä. (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 216.)

Kuvailevassa diskurssianalyysissä tutkijan tavoite on ymmärtää kokonaisvaltaisesti toimijan merkitysmaailmaa, jota saadaan selville tutkimalla yksityiskohtaisesti aineiston tuottamaa ja ylläpitämää sosiaalista todellisuutta. Kuvailevassa diskurssianalyysissä lähtökohtana on yleensä aineistolähtöisyys. Tällöin tutkimuskysymykset muokkautuvat ja lopulta määrittyvät analyysiprosessin aikana, eikä etukäteen. Tässä tutkimuksessa olen tehnyt tutkimuskysymykset aineiston pohjalta, niin kuin kuvailevalle diskurssianalyysille on tyypillistä. (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 217.)

Kuvailevassa diskurssianalyysissä tekstin lukijan eli tulkitsijan rooli on tärkeä ja se nähdäänkin niin, että tekstiä ei ole olemassa ilman tulkitsijaa. Tällöin tutkija asemoituu analyysissä tulkitsijan asemaan. Lähtökohta määrittelee sen, mitä aineistosta tulkitaan. (Juhila 1999, 212–213.) Tutkimukseni tavoitteena on kuvata, selittää sekä tutkia monikulttuurisuutteen liitettyjä diskursseja kirjasarjoissa. Tällainen tutkimuksen päämäärä on tyypillinen juuri laadullisessa tutkimuksessa. Kuvaileva diskurssianalyysi on hyvin soveltuva menetelmä tutkimusmenetelmäkseni, sillä se paneutuu merkityksien rakentamiseen arjessa sosiaalisesti sekä kielellisesti toimimalla. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 140.)

4.2 Tutkimuksen aineistot

Tutkimukseni aineistona käytän keräyshetkellä kahta uusinta yläluokilla käytössä olevaa terveystiedon oppikirjasarjaa. Ensimmäinen tutkimukseeni valikoitunut kirjasarja on Heikkilä, Lehtinen, Lehtinen, Lehtinen ja Soisalo (2018) Syke 7–9, johon viitataan tutkimuksessa lyhenteellä Syke. Toinen kirjasarja Eriksen-Hietava, Hannukkala, Kööpikkä, Orkola, Reinikkala ja Sanoma Pro (2018) Voimaa 7–9 Aalto ja Tuunainen (toim.), johon viitataan lyhenteellä Voimaa.

Syke-kirjasarja on jaoteltu 7.–9.-vuosiluokille, joissa eri vuosiluokilla painottuu eri asiat. Seitsemännellä luokalla tarkoitus on opiskella viisi osa-aluetta: terveydestä hyvinvointia, terveelliset elintavat, riippuvuus ja päihteet sekä terveys ja sairaus arjessa. Kahdeksannella luokalla on kolme osa-aluetta: minä ja muut, kehittyvä seksuaalisuus ja turvallisuus terveyden tukena. Yhdeksännellä luokalla on tarkoitus oppikirjasarjan mukaan käsitellä viisi osa-aluetta: terveys yhteiskunnassa, ruoka ja hyvinvointi, mielen hyvinvointi, päihteetön terveys ja kansantaudit. Voimaa-kirjasarjaa ei ole jaettu erikseen luokille tarkoitettuihin osioihin, vaan sisällys on jaettu kahdeksaan terveyden osa-alueeseen, jotka ovat: terveydestä voimaa, mielen hyvinvointi, terveyttä tukevat elintavat, kasvu ja seksuaalisuus, riippuvuudet, turvallisuus uhattuna, terveys koetuksella sekä ympäristö ja terveys.

4.3 Analyysin eteneminen

Diskurssianalyysissä edetään yleensä niin, että tutkija käy aineiston läpi systemaattisesti valitusta näkökulmasta. Varsinaisessa analyysissä aineistoa pilkotaan, kootaan, puretaan, lajitellaan ja täydennetään valitusta teoreettisesta näkökulmasta niin, että tutkimuskysymykseen voi lopulta vastata. Tutkija voi analysoida kohtia halutussa järjestyksessä ja palata aina uudelleen samoihin kohtiin, tätä kutsutaan hermeneuttiseksi kehäksi, joka on diskurssintutkimuksessa tärkeässä roolissa. Aineistoa voi myös rajata analyysin edetessä ja erilaisia menetelmiä voi ja pitää kokeilla. Analyysin tekeminen on kokoaikaista etsimistä ja kokeilua, jota ohjaa tutkimuskysymys. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 166–169.)

Aloitin analyysin lukemalla ensiksi kirjasarjat kertaalleen läpi, jotta sain mahdollisimman hyvän yleiskuvan kirjasarjoista. Toisella lukukerralla merkitsin liimalapuin sivuja, joissa ilmeni monikulttuurisuuteen liittyviä mainintoja. Asioita, joita nostin aineistoon oli kaikki tekstit ja tilanteet, joissa oli mainintoja maahanmuuttajista, ulkomaalaisista, ulkomaista, eri kulttuureista, ruokakulttuureista, eri uskonnoista sekä yleisesti monikulttuurisuudesta. Tämän jälkeen loin word-tiedoston, jonne listasin kaikki nämä edellä mainitut asiat systemaattisesti. Nostoihin lisäsin sivunumeron ja kirjasarjan nimen, jotta kohdat olivat helposti löydettävissä myöhemmin. V tarkoitti Voimaa-kirjasarjaa ja S tarkoitti Syke-kirjasarjaa. Tätä vaihetta kutsutaan niin sanotuksi esikarsinnaksi. Tässä esimerkki aineistoon nostamastani kohdasta.

“Sanotaan, että on onni syntyä Suomen kaltaiseen maahan” (V, 81)

Tämän jälkeen kävin kirjat vielä uudelleen läpi ja tarkistin kohdat, jotka olin kirjoittanut word-tiedostoon. Tässä vaiheessa poistin ja lisäsin joitakin aineistoon nostamia kohtia, mitä ensimmäisellä kierroksella oli jäänyt huomaamatta. Seuraavaksi siirtelin leikkaa-liimaa taktiikalla nostamiani tekstinkohtia niin, että

siirsin samantyyllisiä tekstejä samalle sivulle. Tällöin aloin myös tulkitsemaan kohtia ja miettimään, mitä tekstillä pyrittiin sanomaan. Kirjoitin kirjojen suorien lainauksien viereen oman tulkintani siitä, mitä tekstillä haluttiin kertoa lukijalle. Näin sain aineiston helpommin tulkittavaan muotoon.

Kun olin saanut edellisen vaiheen tehtyä, alkoi aineistosta hahmottumaan erilaisia teemoja, joiden alle aineisto jakautui. Siirtelin samantyyllisiä kohtia leikkaa–liimaa-tekniikalla allekkain. Tällöin aineistosta alkoi nousta teemoja, joissa näkyi ulkomaalaisista ja maahanmuuttajista huolehtiminen Suomessa, kulttuurinen rikkaus, suomalaisuuden vertaaminen ulkomaalaisuuteen sekä ulkomaiden olosuhteet. Väritin samantyylliset tulkinnot samoilla väreillä ja mietin, miten teemat suhteutuvat toisiinsa. Vähitellen aineistossa alkoi esiintymään teemoja, jotka liittyivät ainutlaatuisuuden korostamiseen, kulttuurisen rikkauden korostamiseen, ulkomaalaisista huolehtiviin, ulkomaalaisten olosuhteiden kuvaamiseen sekä suomalaisia ja ulkomaalaisia vertaileviin kohtiin.

Alustavan teemoittelun jälkeen luin kirjasarjat vielä kertaalleen läpi. Tällä lukukerralla huomioin kohdat, jotka vielä mietityttivät ja väritin ne punaisella fontilla word-tiedostoon. Lukukerran yhteydessä tarkistin kaikki aineistoon valikoituneet kohdat siten, että ne liittyivät monikulttuurisuuteen, maahanmuuttajuuteen, ulkomaalaisuuteen, erilaisiin kulttuureihin, ruokakulttuureihin ja uskontoihin. Tämän jälkeen kävin myös kaikki punaisella fontilla kirjaamani aineistokohdat läpi ja tein yhteisen linjauksen siitä, mitkä jätin tutkimuksesta pois ja vastaavasti, mitkä lisäsin word-tiedostoon tutkittavaan aineistoon. Tätä analyysin kohtaa Pietikäinen ja Mäntynen (2009, 128–129) kutsuvat kaksoisfokusoinniksi, eli tutkija päättää mitä käsitteitä rajaa tutkimuksen ulkopuolelle, mitä ottaa mukaan ja millaisia tuloksia puolestaan rakentaa.

Kaksoisfokusoinnin jälkeen luin aineiston vielä läpi kertaalleen ja päädyin yhdistämään teemoja, jotta teemoittelu olisi selkeämpi. Mietin paljon teemojen suhdetta toisiinsa ja päädyin siirtämään teeman ”ulkomaiden olosuhteet” huolenpidon diskurssin alle. Koin selkeäksi liittää huolenpidon diskurssin alle

myös kohdat, joissa puhuttiin ulkomaisten olosuhteista ja niihin kohdistuneesta huolesta. Lisäksi yhdistin kaksi teemaa toisiinsa, ainutlaatuisuuden korostamisen teeman sekä kulttuurisen rikkauden teeman, joista tuli yhdessä kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssi. Näiden kahden yhdistäminen saman diskurssin alle oli lopulta selkeää, sillä ainutlaatuisuutta korostavissa aineiston kohdissa puhuttiin tai viitattiin juuri omien taustojen ja kulttuurin ainutlaatuisuuteen.

Tämän jälkeen olin löytänyt aineistosta kolme diskurssia, joille piti vielä miettiä mahdollisimman kuvaavat nimet. Päädyin nimittämään kolmea aineistosta noussutta diskurssia kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssiksi, huolenpidon diskurssiksi sekä Suomea ja suomalaisuutta vertaavaksi diskurssiksi.

4.4 Luotettavuustarkastelu

Tutkin monikulttuurisuutta kirjasarjoissa ulkopuolisena toimijana. Tämä ei kuitenkaan vaikuta luotettavuuteen, olisinko tutkittavan kohteen sisäpuolella vai ulkopuolella. Remes (2006) toteaa, että tärkeää ei ole se, onko tutkija ulkopuolinen toimija vai ei, mutta diskursseja kannattaa tutkia, sillä se tekee ihmiset tietoisemmiksi diskurssien läsnäolosta sekä siitä, miten ihmiset voisivat vaikuttaa tulevaisuuden diskursseihin. (Remes 2006, 339.)

Myös Törnberg ja Törnberg (2016) näkevät diskurssien analyysissä haasteita tutkijan akateemisen kurinalaisuuden kanssa. Tutkijan omat ennakkoluulot sekä toivotut tulokset voivat vaikuttaa analyysin tulokseen. (Törnberg & Törnberg 2016, 134.) Tämän vuoksi omia ennakkoluuloja ja odotettavia tutkimustuloksia on tärkeä tunnistaa, sillä aineistoon tulisi suhtautua objektiivisesti.

Diskurssianalyysissä tutkijan tulee suhtautua aineistoon siis objektiivisesti, mutta aineiston tuottamiseen puolestaan ei. Tutkija joutuukin subjektoitumaan tehdessään diskurssianalyysiä, sillä hän joutuu tekemään erilaisia valintoja tutkimustansa ajatellen. Tämän vuoksi tutkijan tulee kuvata tarkasti omat tutkimuksensa vaiheet ja valinnat sekä niiden perustelut, sillä tutkijan valinnat

näkyvät myös diskursseista. (Remes 2006, 340.) Tämän vuoksi diskurssintutkimusta on kritisoitu siitä, että tutkija pyrkii selvittämään aineistosta, miten sosiaalista todellisuutta luodaan, tuotetaan ja ylläpidetään ja samalla hän itse osallistuu konstruoimaan todellisuutta (Siltaoja & Vehkaperä 2013, 228–229).

Olen pyrkinyt tarkastelemaan kirjasarjoja mahdollisimman objektiivisesti. Olen kuitenkin tutkijana ihminen ja näin ollen alistainen myös diskursseille. Tämän vuoksi on tärkeätä kuvata omaa suhdettani monikulttuurisuuteen sekä aineistoon. Itse olen käyttänyt terveystiedon oppikirjoja opiskelujen aikana paljon, joten ne ovat suurimmalta osin tuttuja. Olen luokanopettajaopiskelija sekä terveystiedon aineenopettajaopiskelija. Koen, että koulutuksella on suurin vaikutus monikulttuuristen oppilaiden sopeutumiseen yhteiskunnassa. Lisäksi yhteiskunnassamme vallitseva kulttuuri estää omalta osaltaan monikulttuuristen oppilaiden sopeutumista.

Olen joutunut rakentamaan analyysituloksiin sekä taustateorioihin nojautuen oman tulkintani siitä, kuinka eri tasot liittyvät toisiinsa sekä tutkimukseni ilmiöön. Näillä tasoilla on valtavasti eri vaihtoehtoja, joita voisi tarkastella. Tutkimustani laajuutta sekä näkökulmaa ajatellen olen pyrkinyt valitsemaan keskeisimmät. Pietikäinen (2008, 209) toteaa, että kaiken mahdollisen analysoiminen ei vain ole mahdollista, sillä vaihtoehtoja on valtavasti. Hän kehottaakin tekemään valintoja tutkimuskysymyksen, kiinnostuksen sekä aineiston mukaan tasojen vaihtoehtoista. (Pietikäinen 2008, 209.)

Pietikäinen ja Mäntynen (2009, 156–157) toteavat myös, että diskurssintutkimuksessa ei ole tarpeellista, mahdollista eikä edes tavoiteltavaa pyrkiä tyhjentäviin vastauksiin. Tämä on toisaalta lohdullista, sillä aineistoa voisi tarkastella loputtomasti eri näkökulmista. Lopullisten tuloksien kirjaaminen sekä hermeneuttisen kehän jättäminen koitui kuitenkin haastavaksi.

Tutkimuksen luotettavuuden takaamiseksi Pietikäinen ja Mäntynen (2008, 158, 163) toteavat tärkeäksi kontekstin ja aineiston tietoisuuden ja aineiston

eettisyyden. Tutkimukseni aineisto on kuitenkin rajallinen ja siksi se kuvaa vain yksittäisen todellisuuden "totuutta". Törnberg ja Törnberg (2016, 134) kritisoivat myös diskurssintutkimukseen tyypillisesti kuuluvaan pienien aineistojen haittoihin, joissa tutkijalla voi helposti jäädä huomaamatta kielellisiä yksityiskohtia paljaalla silmällä.

Tutkimustulosten yleistäminen on myös nähty diskursiivisessa tutkimuksessa ongelmallisena. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että tulkitsevassa tutkimuksessa ei tule pyrkiä yleistämiseen. Toisaalta osa tutkijoista taas pitää yleistämistä suotavana tai joltain osalta välttämättömänä. Tilastollinen yleistettävyys ei ole sopivaa, mutta teoreettista yleistämistä voidaan tehdä, sillä diskurssianalyysin avulla voidaan tuottaa tietoa, joka lisää ymmärrystä diskurssien olemassaolosta. (Siltaoja & Vehkaperä 2011, 217.) Omassa tutkimuksessani pyrin kuvaamaan mahdollisimman tarkasti kirjasarjojen luomaa kuvaa monikulttuurisuudesta ja näin lisäämään esimerkiksi terveystiedon aineenopettajien tietoisuutta monikulttuurisuudesta oppikirjoissa.

5. Tulokset

Seuraavaksi esittelen analyysin perusteella muodostamani kolme diskurssia. Ne ovat kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssi, huolenpidon diskurssi sekä Suomeen ja suomalaisuuteen vertaava diskurssi.

5.1 Kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssi

Kulttuurisuuden sekä erilaisuuden arvostaminen esiintyi kirjasarjojen teksteissä monessakin kohtaa, joissa viitattiin eri kulttuureihin ja sitä kautta erilaisiin oppimistapoihin. Yksi tapa, jolla haluttiin korostaa kulttuurista ainutlaatuisuutta, oli yksilön arvokkuuden korostaminen. Tällaista yksilön arvokkuuden korostamista löytyi Voimaa-kirjasarjasta ja se tuli monessa kohtaa ilmi. Erilaisten ihmisten ainutlaatuisuutta kuvattiin esimerkiksi vertaamalla ihmisten vahvuuksia pelikentällä. Jokaisen vahvuudet ilmaistiin tärkeinä ja merkittävinä. Lisäksi jokaisen ainutlaatuisuutta korostettiin sanavalinnoissa, jotka tulivat useasti esiin esimerkiksi ”jokainen meistä” ja ”me kaikki”. Edellisissä kohdissa teksti ei itsessään viittaa kulttuuriseen ainutlaatuisuuteen, mutta kuvat havainnollistivat kyseisiä kohtia ja liittivät tekstit kulttuurisen erilaisuuden arvostamiseen. Kuvissa kuvattiin iholtaan erivärisiä ihmisiä sekä eri uskontoja, erilaisin symbolein. Näillä perusteilla liitin kyseiset aineistokohdat kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssiin.

”Jokainen meistä on ainutlaatuinen oppija. Yksi omaksuu uuden tiedon nopeasti oppitunnilla kuuntelemalla. Toinen kirjoittaa muistiinpanoja. Kolmas taas keskittyy ja oppii parhaiten pienessä ryhmässä.” (V, 36)

“Erilaisuus on kiehtovaa” (V, 64)

Kirjasarjoissa puhuttiin myös ihmisyyden perustarpeista, jotka ovat muuttumattomia taustastaan huolimatta. Lisäksi aineistossa korostettiin, että jokainen tarvitsee kehumista, kannustusta, lohdutusta, keskustelua ja kuuntelua. Esiin nostettiin myös ruokakulttuurien erilaisuudet, mutta yhdistävänä tekijänä kaikkien ruokakulttuurien välillä nähtiin yhdessä syömisen tärkeys ja sen merkitys kaikissa ruokakulttuureissa. Myös yhteenkuuluvuuden tunteen merkitys eri maiden ja kulttuurien ruokaperinteissä nousi kirjasarjoissa esiin.

“ Vaikka ruokakulttuurit vaihtelevat eri puolilla maailmaa, niillä kaikilla on yksi yhteinen piirre: yhdessä syöminen kuvastaa sitä, että välitämme toisistamme ja arvostamme olevaa ruokaa” (V, 82)

“Erilaisuudesta huolimatta kaikilla ihmisillä on yhteisiä inhimillisiä piirteitä, jotka tekevät ihmisitä pohjimmiltaan samankaltaisia. Meitä kaikkia yhdistävät esimerkiksi turvallisuuden, läheisyyden ja itsensä toteuttamisen tarpeet iästä, sukupuolesta, terveydentilasta tai kulttuuristaustasta riippumatta. ” (V, 48)

Kulttuurinen ainutlaatuisuus ilmeni kirjasarjoissa myös kohdissa, joissa puhuttiin maahanmuuton ja kulttuurisen moninaisuuden hyvistä vaikutuksista Suomessa. Kirjasarjoissa on käytetty esimerkiksi termiä rikastuttaa, puhuttaessa ruokakulttuurin muuttumisesta sen jälkeen, kun Suomeen on ilmestynyt maahanmuuttajia. Myös vanhempien ja kasvattajien mallia ravinnon koostumisesta painotettiin. Tällä haluttiin lisätä oman kulttuuritaustansa ruokavalion arvostusta ja tietoutta siitä, että ei ole yhtä oikeaa tapaa syödä terveellisesti.

“ Varsinkin suurissa kaupungeissa on yhä enemmän maahanmuuttajataustaisia nuoria, joiden elämänkatsomus voi kieltää alkoholin. Raittiit nuoret

kaveriporukassa vähentävät sosiaalista ryhmäpainetta juoda ja tarjoavat mallin päihteettömälle elämäntavalle.” (S, 326)

Kirjasarjoissa kerrottiin monipuolisesti ulkomaalaisista ruokakulttuureista ja uskonnoista. Aiheet käsittelivät esimerkiksi hindulaisuutta ja buddhalaisuutta sekä niiden vaikutusta ruokakulttuureihin. Myös kiinalainen maailmankatsomus sekä yin- ja yang- vastavoimien merkitys ruokavaliossa esiteltiin. Kristittyjen ruokavaliosta selvisi se, että he eivät rajoita ruoka-aineita uskontonsa vuoksi. Myös juutalaiset ruokaperinteet esiteltiin kirjasarjoissa. Matkailun vaikutus ruokakulttuureihin ilmeni monessa kohtaa esimerkiksi suosituksissa tutustua maailman ruokakulttuureihin erilaisissa ravintoloissa tai matkailtaessa. Kirjasarjoissa käsiteltiin myös ruokakulttuurien muuttumista sekä tämän ajan trendejä kuten kasvisruokavalioita. Kasvisruokavalion kohdalla nousi esiin erilaiset näkökulmat, jotka ovat voineet vaikuttaa ruokavalion valintaan, kuten kulttuuri, uskonto, sekä eettiset ja ekologiset näkökulmat. Edellä mainituista kohdista puhuttiin hyvin neutraaliin sävyyn. Luokittelen ne tutkimuksessani kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssin alle, sillä kaikki kulttuurinen erilaisuus nähtiin arvostettavana. Monia tulkintoja tukivat kirjasarjoissa olevat kuvat.

” Juutalaisuudessa oikeaoppisesti valmistettua eli puhdasta ruokaa tarkoittaa termi ”kosher” ja islamissa ”halal”. Molemmissa uskonnoissa ruokaan liittyy tiettyjä sääntöjä. Esimerkiksi liha teurastetaan määrättyllä tavalla eikä sianlihaa ja veriruokia syödä. ” (S, 287)

”Ruokakulttuurit muuttuvat kansainvälistymisen seurauksena. Suomalainen ruokakulttuuri on muuttunut paljon viime vuosikymmeninä, esimerkiksi monet eurooppalaiset ruoat kuuluvat nykyään arkiruokiin.” (S, 42)

5.2 Huolenpidon diskurssi

Huolenpito erilaisista kulttuureista ja maista nousi selkeästi kirjasarjoissa yhdeksi diskurssiksi. Huolenpito näkyi muun muassa siinä, että ilmauksissa terveydenhuollosta, sairausvakuutuksesta sekä terveystalveista, puhuttiin myös maahanmuuttajista, Suomeen tulijoista sekä kaikista Suomessa pysyvästi asuvista ihmisistä. Tällä tavoin haluttiin huomioda myös monikulttuuriset oppilaat lukijoina. Lisäksi ravitsemussuositukset kuvattiin hyvin sovellettaviksi, ja siten myös sopiviksi myös maahanmuuttajille. Konkreettisesti ulkomaalaisten huolenpidosta aineistoon nostamani kohdista 6/8 nousi Voimaa-kirjasarjasta. Kirjasarjojen väliltä löytyi siis painotusero kun Voimaa-kirjasarjassa nousi ulkomaalaisista huolehtimisen diskurssi kolminkertaisesti suhteessa Syke-kirjasarjaan.

“ Suurin osa rokotteista annetaan jo vauvaiässä. Neuvolassa aloitettua rokotushjelmaa jatketaan kouluvuosina tarkan rokotusaikataulun mukaisesti. Maahanmuuttajien rokotushjelmaa voidaan täydentää tarvittaessa.” (V, 230)

“Suomeen tulijoille pyritään antamaan asianmukainen terveydenhuolto. Se sisältää myös rokotukset kansallisen rokotushjelman mukaisesti” (S, 270)

Huolenpito näkyi kirjasarjoissa esimerkiksi siinä, että reilun kaupan tukeminen kuvattiin tärkeäksi. Lisäksi erilaisia avustusjärjestöjä esiteltiin ja näin haluttiin kertoa kaikenlaisen avustuksen tärkeydestä sekä mahdollisuuksista vaikuttaa ja auttaa itse.

“Monet avustusjärjestöt auttavat pakolaisleireillä esimerkiksi terveydenhuollossa ja hygienian parantamisessa. Tällaisia järjestöjä ovat muun muassa Punainen Risti ja Kirkon ulkomaanapu.” (S, 270)

“Reilun kaupan tuotteet vetoavat kuluttajien eettisiin arvoihin. Niiden avulla pyritään parantamaan kehitysmaissa elävien pienviljelijöiden ja suurtilojen työntekijöiden asemaa kansainvälisessä kaupankäynnissä.” (S, 270)

Huolenpidon diskurssin alle luokittelin myös oikeudet, jotka huomioivat monikulttuuriset ihmiset. Kirjasarjoissa käsiteltiin ihmisoikeuksia sekä seksuaalioikeuksia, jotka kuvattiin kaikkien oikeuksiksi riippumatta sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta tai kulttuurisesta taustastaan.

” Kaikilla on oikeus ihastua ikään, sukupuoleen, ulkonäköön, uskontoon tai kulttuuriin katsomatta.” (V, 121)

Merkittävä aihepiiri huolenpidon diskurssissa oli myös olosuhteet ulkomailla. Kirjasarjoissa tuotiin esiin runsaasti olosuhteisiin vaikuttavia tekijöitä. Suureen rooliin olosuhteissa ilmeni huoli kehitysmaiden olosuhteista.

Kirjasarjoissa ruokakulttuureihin kuvattiin vaikuttavan paljon maiden ympäröivät olosuhteet. Väitettä perusteltiin sillä, että eri osissa maapalloa syödään erilaista ruokaa riippuen siitä, mitä missäkin kasvaa ja mitä luonnossa on tarjolla. Ruokakulttuurit ja erilaiset työt nähtiin vaikuttavan puolestaan kansalaisten hyvinvointiin sekä kansantauteihin.

”Myös maanosa ja ilmasto vaikuttavat siihen, mitä ruokaa tarjoillaan, mitä viljellään ja mitä tuotantoeläimiä pidetään. Esimerkiksi Aasiassa syödään paljon riisiä ja Euroopassa vehnää.” (S, 42)

Kehitysmaat tulivat esille puhuttaessa muun muassa tupakan viljelystä. Lisäksi kehitysmaat liitettiin lapsityövoimaan, köyhyyteen, lasten sairastumiseen, epäterveellisyteen sekä lukutaidottomuuteen. Tupakanviljelystä puhuttiin monessa kohtaa uhkana kehitysmaiden metsille. Lisäksi lapsityövoima tupakan

viljelymailla nähtiin vaarallisena. Kirjasarjoissa lukutaidottomuus ja epätietoisuus nähtiin syynä tupakanviljelyyn ja lisääntyvään tupakointiin kehitysmaissa.

“Tupakkayhtiöt pyrkivät kaikin keinoin vaikuttamaan nuoriin ja kehitysmaiden asukkaisiin saadakseen uusia tupakoitsijoita.” (V, 163)

“Osa maailman ihmisistä syntyy sellaisiin olosuhteisiin tai alueille, jotka ovat epäterveellisiä. Esimerkiksi mahdollisuus saada rokotuksia ja terveyttä tukeva lainsäädäntö vaihtelevat maailmassa suuresti.” (S, 21)

Köyhyys liitettiin terveysongelmiin sekä myös ilmastonmuutoksen seurauksiin. Puhtaan veden puutetta perusteltiin sillä, että se jakautuu epätasaisesti maailman asukkaiden kesken ja sen riittämättömyys aiheuttaa terveysongelmia. Kaikki köyhyyteen liitetyt aineistosta nostamani kohdat olivat Syke-kirjasarjassa. Köyhyys- sanaa ei käytetty puolestaan Voimaa-kirjasarjassa ollenkaan puhuttaessa kehitysmaista, kun taas Syke-kirjasarjassa kehitysmaiden köyhyydestä puhuttiin monessa kohtaa.

“Ilmastonmuutoksen seuraukset vaikuttavat terveyteen kuitenkin voimakkaimmin köyhimmissä maissa. Merkittävimpana terveysvaikutuksena pidetään kuivuudesta, eroosiosta ja tulvista johtuvia satomenetyksiä ja sen aiheuttamaa aliravitsemusta” (S, 269)

“Puhtaan veden puute aiheuttaa myös muita ongelmia. Miljoonien naisten ja tyttöjen päivittäiset vedenhakumatkat ovat niin pitkiä, ettei koulunkäynnille tai työlle jää aikaa.” (S, 267)

Taudit ulkomailla kuvattiin monestakin näkökulmasta. Kehitysmaiden taudit kuvattiin johtuvan muun muassa köyhyydestä, likaisesta vedestä sekä huonosta hygieniasta. Taudit liitettiin alueisiin ja lämpövyöhykkeisiin ja erityisesti muiden

maiden olosuhteiksi monessa kohtaa Syke-kirjasarjaa, kun taas Voimaa-kirjasarjasta tällaisia kohtia löytyi yksi. Esimerkiksi malariasta puhuttiin trooppisten alueiden yhteydessä ja hyttysistä taudinlevittäjinä Etelä- ja Väli-Amerikassa.

“Tartuntataudit vaihtelevat eri puolilla maailmaa muun muassa ilmasto-olosuhteiden mukaan. Matkailun yleistymisen seurauksena tauditkin yleistyvät ja leviävät uusille alueille.” (S, 141)

“Kansantaudit vaihtelevat eri maissa, koska perintötekijät, elintavat ja ympäristötekijät ovat erilaisia eri puolilla maailmaa. Esimerkiksi kehitysmaissa köyhyydestä johtuvat aliravitsemus, huono hygienia ja rokotusten puute aiheuttavat monia sairauksia. Korkean elintason maissa on puolestaan korkea koulutustaso, suhteellisen puhdas ympäristö ja toimiva terveydenhuoltojärjestelmä.” (S, 338)

Pakolaisuus nousi esiin ainoastaan Syke-kirjasarjassa, jossa se kuvattiin globaalisti merkittävänä inhimillistä kärsimystä ja terveysriskejä aiheuttavana ongelmana. Kirjasarjassa määriteltiin pakolaisuuden käsitettä sekä pakolaisleirejä kuvattiin ahtaiksi, epähygieenisiksi sekä likaisiksi, tartuntatauteja levittäviksi paikoiksi. Voimaa-kirjasarjassa pakolaisuudesta ei puhuttu lainkaan.

“Nälänhätä ja luonnonkatastrofit saattavat aiheuttaa myös niin sanottua ilmastopakolaisuutta.” (S, 270)

“Pakolaisleirien ja kaupunkien tilapäisasutusten ja epähygieeniset olosuhteet levittävät tarttuvia tauteja, kuten influenssaa, tuhkarokkoa ja tuberkuloosia. Koetut katastrofit aiheuttavat myös psyykkisiä terveysongelmia, jotka heikentävät elämänlaatua. (S, 270)

Oikeuksista puhuttiin Voimaa-kirjasarjassa neljässä kohtaa, kun taas Syke-kirjasarjassa oikeuksista, jotka liittyvät monikulttuurisuuteen, ei mainittu. Oikeuksista puhuttaessa ilmeni se, että oikeudet ovat kaikkien oikeuksia yhtä lailla katsomatta sukupuoleen, ikään, uskontoon, tai kulttuuriin. Seksuaalioikeudet ja ihmisoikeudet kaikkien oikeuksina tulivat myös esille.

“Suomessa laki turvaa ihmisoikeudet, kuten oikeuden elämään, henkilökohtaiseen turvallisuuteen ja tasa-arvoisuuteen. Kaikilla pitäisi olla mahdollisuus elää näiden oikeuksien mukaan riippumatta esimerkiksi sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta tai etnisestä taustasta.” (V, 124)

5.3 Suomalaisuuteen ja Suomeen vertaava diskurssi

Kolmas kirjasarjoissa ilmennyt diskurssi oli ulkomaalaisuutta Suomeen ja suomalaisuuteen vertaava diskurssi. Kirjasarjoista nousi kohtia, joissa mainittiin ulkomaiden olevan vaarallisempi monestakin näkökulmasta kuin Suomi. Tällaisia mainintoja olivat ruokamyrkytys, tartuntataudit sekä seksitaudit. Kirjasarjoissa ilmaistiin, että maailman ihmiset ovat hyvin eriarvoisessa asemassa terveyden suhteen riippuen maantieteellisestä sijainnista, ilmastosta ja elinolosuhteista. Suomeen, paikkana elää, viitattiin monesti hyvänä.

“Sanotaan, että on onni syntyä Suomen kaltaiseen maahan.” (V, 82)

“ Kaikissa maissa geenitekniikkaan ei suhtauduta yhtä varovaisesti kuin Suomessa, jossa GMO-kasveja ei viljellä.” (S, 281)

“Kuten ulkomailla, vieraassa ympäristössä on aina vaaransa. Liiku netissä kuin kulkisit New Yorkin kaduilla, -omien henkilökohtaisten asioiden huutelu kadulla ei ole viisasta. ” (V, 278)

“Monet aikaisemmin yleiset tartuntataudit, kuten tuhka- ja vihurirokko, sikotauti ja tuberkuloosi, on hävitetty Suomesta rokotusten avulla. Kehitysmaissa tilanne ei ole näin hyvä. Noin kaksi miljoonaa lasta kuolee vuorittain tauteihin, jotka voitaisiin estää rokottamalla.” (S, 267)

Kirjasarjoissa myös vertailtiin suomalaisuutta ja ulkomaalaisuutta. Vain muutamissa kohdissa suomalaisten tavat nähtiin huonompina kuin ulkomaalaisten tavat toimia. Lisäksi maahanmuuton ja matkailun nähtiin rikastuttaneen suomalaista ruokakulttuuria.

“Suomalaisten alkoholinkäytölle on tyypillistä humalahakuisuus. Humalajuominen on niin aikuisten kuin nuorten keskuudessa yleisempää kuin muualla Euroopassa.” (V, 165)

Kirjasarjoista nousi myös hyvin neutraaleja vertauksia, joissa niitä ei arvotettu keskenään. Siellä verrattiin esimerkiksi taksinkuljettajien työtä Suomessa ja Intiassa ja pohdittiin niiden vaikutuksia terveyteen. Kirjasarjoissa myös todettiin, että eri kulttuureissa kasvanut ei välttämättä osaa tulkita ympäristössä olevia symboleita oikein, mikä voi vaikeuttaa esimerkiksi liikenteessä toimimista.

“Ulkomailla voi olla esimerkiksi toisenlainen liikennekulttuuri kuin Suomessa.” (S, 268)

“Kotimaasta näihin symboliympäristön osiin ei tule tavallisesti kiinnittäneeksi mitään huomiota, koska ne ovat niin lapsuudesta asti tuttuja. Maahanmuuttajalta kuluu kuitenkin pitkä aika, ennen kuin hän oppii ymmärtämään uuteen kulttuuriin liittyviä symboleita.” (V, 275)

Suomeen ja suomalaisuuteen vertaavaan diskurssiin nousi erilaisia vertauksia aineistossa. Vertauksissa ulkomaat ilmeni suurimmalta osin vaarallisempana ja huonompana paikkana elää kuin Suomi. Aineistosta nousi kuitenkin muutama kohta, jossa ulkomaalaisuutta kuvattiin parempana kuin suomalaisuutta. Myös neutraaleja vertauksia löytyi aineistosta, joissa ulkomaita ja Suomea verrattiin toisiinsa ilman arvottavia ilmauksia.

6. Johtopäätökset

6.1 Tulosten koontia ja tarkastelua

Tämän tutkimuksen tarkoitus oli saada näkyväksi monikulttuurisuuteen liitetyt diskurssit kirjasarjoissa. Näiden tulosten pohjalta pohdin tässä luvussa, tukevatko kirjasarjat monikulttuurisen nuoren terveystieteiden kehittymistä. Tuloksia on myös mielenkiintoista verrata valtakunnallisen perusopetuksen opetussuunnitelman arvopohjan sekä tehtävien toteutumiseen.

Aineistosta nousi kolme diskurssia, jotka liitettiin monikulttuurisuuteen. Diskurssit ovat kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssi, huolenpidon diskurssi sekä Suomea ja suomalaisuutta vertaava diskurssi. Kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssiin luokittelin aineiston, joissa kulttuurista ainutlaatuisuutta korostettiin. Tällaista aineistoa olivat kohdat, joissa puhuttiin kulttuureista sekä erilaisista oppijoista. Kulttuurinen ainutlaatuisuus nousi esiin kirjasarjoissa käytetyissä sanavalinnoissa, yksilön vahvuuksien korostamisessa, ihmisyyden perustarpeiden huomioimisessa, ruokakulttuureista ja uskonnoista puhuttaessa sekä maahanmuuton hyvistä vaikutuksista Suomessa. Lisäksi kirjasarjojen kuvat tukivat monelta osin aineistoa kulttuurisen ainutlaatuisuuden huomioinnissa.

Huolenpidon diskurssia esiintyi myös molemmissa kirjasarjoissa, kuitenkin hieman eri tavalla. Konkreettista huolenpitoa ulkomaalaisista ilmeni enemmän Voimaa-kirjasarjassa kuin Syke-kirjasarjassa. Se ilmeni ulkomaalaisten huomiointina suomalaisessa terveydenhuollossa sekä ravitsemussuosituksissa. Huolenpidon diskurssi näkyi kirjasarjoissa puhuttaessa avustusjärjestötoiminnasta, oikeuksista, sekä ulkomaiden olosuhteista.

Olosuhteet olivat suuri osa-alue huolenpidon diskurssin alla, jossa käsiteltiin ulkomaita ja erityisesti kehitysmaita. Kehitysmaihin liitettiin huono-osaisuuteen liittyviä tekijöitä, kuten veden puute, taudit ja lapsityövoima. Lisäksi olosuhteisiin ja kulttuureihin liitettiin ruokakulttuurit ja työntekeminen sekä pakolaisuus. Paavola (2015) toteaa tutkimuksessaan, että tällaisia ihmisryhmiä yleistäviä stereotypioita tulisi varoa.

Kulttuuri nähdään liian usein pysyvänä, suurien ihmisryhmien ominaisuuksina. Tällöin ihmistä ei tarkastella yksilönä, vaan kulttuurin perusteella tehdään yleispätevä perustelu toiminnalle, jota harvoin kyseenalaistetaan. Näin luodaan virheellistä kuvaa yhtenäisestä kulttuurista, joka yhdistää tiettyä ihmisryhmää, kansaa tai kansallisuuksia. (Paavola 2015, 106.)

Kolmas kirjasarjoissa ilmennyt diskurssi oli Suomea ja suomalaisuutta vertaava diskurssi. Ulkomaat ilmenivät kirjasarjoissa suurimmalta osin vaarallisena, arveluttavana ja eriarvoisena sekä ulkomaihin liitettiin erilaiset taudit ja ruokamyrkytykset. Tätä tulosta puoltaa Paavolan (2015) tutkimus, jossa todetaan, että oppikirjojen perusteella tuotetaan arvoasetelmaa riippuen siitä, missä päin maailmaa ihmiset asuvat ja millainen taloudellinen hyvinvointi asuinmaalla on. (Paavola 2015, 107.)

Toisaalta ulkomaat ja ulkomaalaiset nousivat myös suomalaista yhteiskuntaa rikastuttavana. Eri kulttuurien tavat kuvattiin osaltaan myös parempina kuin suomalaisten tavat. Aineistossa ilmeni myös neutraaleja vertauksia suomalaisuuden ja ulkomaalaisuuden välillä.

Tulosten suhdetta valtakunnallisen opetussuunnitelman arvopohjaan ja tehtäviin on kiinnostava tarkastella. Yhdeksi tulokseksi nousi kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssi, joka tukee myös opetussuunnitelman arvopohjaa:

oppilaan kannustusta, yksilöllistä tukea sekä jokaisen arvostamisen ja kuuntelemisen tärkeyttä. Huolenpidon diskurssi puolestaan tukee arvopohjaa siltä osin, että siellä kehoitetaan jokaisen oppilaan hyvinvoinnin ja oppimisen välittämiseen. Lisäksi opetussuunnitelman yhteiskunnallisen tehtävän sekä kirjasarjojen suhde oli selkeä. Yhteiskunnallisessa tehtävässä nousee esiin tasa-arvon edistäminen, yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus. Opetuksen tulee tukea oppilaiden oman kulttuuri-identiteetin rakentumista ja rohkaista toimimaan myös omassa kulttuurissaan aktiivisesti. Lisäksi opetussuunnitelmassa kulttuurinen moninaisuus ohjataan näkemään rikkautena. (POPS, 15–16.) Kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssi tukee edellä mainittua perusopetuksen opetussuunnitelman yhteiskunnallista tehtävää selkeästi.

Huolenpidon diskurssin osa-alueista tasa-arvoa, oikeudenmukaisuutta sekä yhdenvertaisuutta pyrittiin edistämään esimerkiksi huomioimalla myös ulkomaalaistaustaisen oppilaan terveydenhuollon toteutuminen sekä ravintosuositusten soveltuvuus. Lisäksi oikeudet käsiteltiin Voimaa-kirjasarjassa, ja ne toteuttavat myös opetussuunnitelman arvoja.

Kirjasarjoissa ilmeni kuitenkin myös yksittäisiä kohtia, joissa suhde opetussuunnitelman arvopohjaan ja yhteiskunnalliseen tehtävään on kyseenalainen. Kyseiset kohdat olivat Suomeen ja suomalaisuutta vertaavaan diskurssiin luokittelemia aineistonkohtia, joissa ulkomaat kuvattiin vaaralliseksi, arveluttavaksi ja ei niin hyväksi, verrattuna Suomeen. Lisäksi kohdat, joissa ulkomaalaisten tavat kuvattiin paremmiksi kuin suomalaisten tavat, eivät myöskään tue oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta. Tällainen teksti kirjasarjoissa ei lisää yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa eikä tue oppilaan oman kulttuuri-identiteetin rakentumista sekä sen näkemistä rikkautena.

6.2 Tulokset terveystieteiden näkökulmasta

Tulosten pohjalta minua kiinnostaa pohtia, miten kirjasarjat tukevat osaltaan monikulttuurisen nuoren terveystapaoman rakentumista. Teorialuvussa kaksi määrittelen Hyry-Hongan ym. (2012) ja Hyry-Hongan (2008) mukaan terveystapaoman käsitteen kuvaavan terveyden voimavarojen summaa, joka sisältää sekä ulkoiset että sisäiset voimavarat. Hyry-Hongan (2008, 99–100) väitöskirjassa nuoret itse kuvasivat terveystapaomaa vahvistavia ja heikentäviä tekijöitä. Nuoret määrittelivät terveystapaomaa vahvistaviksi ulkoisiksi tekijöiksi kouluyhteisössä kaikki myönteiset asiat. Terveystapaomaa vahvistaviksi sisäisiksi tekijöiksi he kertoivat myönteisten asioiden lisäksi omat vahvuudet, joita on heissä itsessään. O’Rand (2006) puhuu elämäntien tapaoman muodostumisesta, jossa erilaiset asiat joko haastavat sen muodostumista tai edistävät sitä.

Tätä tukee myös Lufthans ym. (2004) positiivisen psyykkisen tapaoman käsite. Kun itseluottamusta, toivoa, optimismia ja sitkeyttä korostetaan monikulttuuristen oppilaiden kohdalla, se tukee heidän terveystapaomaansa (Lufthans ym. 2004, 46). Myös liikuntatapaoma vaikuttaa terveystapaomaan. Mitä enemmän liikuntatapaomaa on kertynyt kilpailun, terveyden, ilmaisun, yhteisöllisyyden sekä itsen kehittymisen kautta, sitä suurempi todennäköisyys on terveystapaoman kartuttamiseen ja suojeluun. (Kunnari 2011, 29, 174.)

Näiden määritelmien perusteella voin olettaa, että kirjasarjoissa monikulttuurisuuteen myönteisesti liitetty aineisto tukee monikulttuuristen oppilaiden terveystapaomaa. On kiinnostavaa pohtia tuloksista nousseita voimavaroja, jotka tukevat monikulttuurisen terveystapaoman muodostumista. Tämän vuoksi terveystapaoman käsite ei palvele suoraan minun tutkimustani, vaan koen tarpeelliseksi tuottaa uuden, terveystapaoman käsitteestä johdetun käsitteen, **monikulttuurisen terveystapaoman käsitteen**.

Monikulttuurisen terveystapaamisen käsite kuvaa terveyden voimavaroja monikulttuurisesta näkökulmasta. Terveystapaama nojaa voimavaroihin, joten luon aineiston pohjalta luokittelun siitä, mitkä tekijät aineistossa tukevat ja vastaavasti uhkaavat monikulttuurista terveystapaamaa.

Monikulttuurisen terveystapaaman käsitteen, suhteessa muihin pääomalajeihin, sijoittaisin terveystapaaman käsitteen alle yhdeksi sen tekijäksi. Monikulttuurista terveystapaamaa katsotaan ja suhteutetaan siitä näkökulmasta, mitkä tekijät vaikuttavat monikulttuurisen oppilaan terveystapaaman muodostumiseen. Tuloksia luokittelun siitä näkökulmasta, mitkä lisäävät monikulttuurisen oppilaan terveyden voimavaroja ja mitkä puolestaan ovat niiden muodostumiselle uhkana.

Monikulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssiin liittämäni aineisto tarjosi monikulttuurista terveystapaamaa vahvistavia tekijöitä. Aineistossa oppilaiden ainutlaatuisuutta ja yksilön arvokkuutta taustoistaan huolimatta korostettiin. Lisäksi kirjasarjoissa käytettiin hyviä vertauskuvia erilaisuuden tärkeydestä sekä vahvuusajattelua korostettiin. Kaikki tällaiset monikulttuurisuutta ja kulttuurista erilaisuutta korostavat aineistokohtat vahvistavat oppilaan monikulttuurista terveystapaamaa.

Myös huolenpidon diskurssi tuki suurimmalta osin monikulttuurisen terveystapaaman kehittymistä. Siellä käsiteltiin terveydenhuoltoa, ravitsemussuosituksista sekä oikeuksia, joissa huomiointiin monikulttuuriset oppilaat. Huolenpidon diskurssissa ilmeni myös yksittäisiä kohtia, jotka sijoitin monikulttuurista terveystapaaman uhkatekijöihin.

Monikulttuurisen terveystapaaman uhkatekijöitä näkyi tuloksissa, mutta hyvin vähän suhteessa vahvistaviin tekijöihin. Uhkatekijöitä ilmeni etenkin Suomeen ja suomalaisuuteen vertaavassa diskurssissa. Siellä mainittiin ulkomaiden

vaarallisuus, arveluttavuus sekä eriarvoisuus suhteessa Suomeen. Lisäksi kohdat, joissa suomalaisuutta nostettiin paremmaksi kuin ulkomaalaisuutta sekä vastaavasti toisinpäin, voidaan luokitella monikulttuurisen terveystapaoman uhkatekijöiksi. O'Randin (2006, 146) mukaan edellä luetteleman aineiston kohdat voidaan luokitella elämäntulon riskeihin, jotka lisäävät altistumista haitallisiin olosuhteisiin tai vähentävät elämäntulon tapan kertymistä ja eheytymistä. Kuviossa 1 havainnollistan monikulttuurisuuden terveystapan käsenttä. Tutkimukseni perusteella voidaan erottaa sitä vahvistavia ja uhkaavia tekijöitä.

Kuvio 1. Monikulttuurinen terveystapan

Monikulttuurisen terveystapan käsenttlen määrittelen terveyden voimavarojen summaksi, jotka tukevat monikulttuurisen terveystapan muodostumista. Monikulttuurisuuteen myönteisesti liitetty voimavarat tukevat henkilön monikulttuurista terveystapan.

negatiivisesti liitetyt asiat uhkaavat monikulttuurisen terveystieteiden muodostumista.

7. Pohdinta

Tutkimukseni tarkoitus oli tuoda esiin monikulttuurisuuteen liitetty diskurssit terveystiedon 7.–9.-luokkien kirjasarjoissa. Ennakko-oletukseni pohjautuivat hyvin pitkälti aikaisempaan oppikirjatutkimukseen (mm. Lampinen 2013; Paavola 2015; Normand 2020; Kotowski 2013), jossa erilaisuus, maahanmuuttajuus ja monikulttuurisuus on huomioitu puutteellisesti oppikirjoissa opetussuunnitelman arvopohjan näkökulmasta. Tämän vuoksi odotin tuloksista enemmän monikulttuurista terveystiedon heikentäviä tekijöitä ja niiden määrä näyttäytyikin odotuksiini nähden aika pieneksi. Analyysimenetelmänä tutkimuksessa käytin diskurssianalyysiä. Tuloksissa aineiston pohjalta ilmeni kolme diskurssia: kulttuurisen ainutlaatuisuuden diskurssi, huolenpidon diskurssi sekä Suomea ja suomalaisuutta vertaavat diskurssi, jotka ilmensivät monikulttuurisuuteen liitettyjä asioita kirjasarjoissa.

Aineiston pieni koko rajoittaa tämän tutkimuksen tulosten yleistettävyyttä. Tutkimukseni tulokset kertovat ainoastaan kahden 7.–9.-luokkien terveystiedon kirjasarjojen monikulttuurisuuteen liitettyistä diskursseista. Lisäksi diskurssitutkimuksen yleistettävyys ei ole mutkatonta. Osa tutkijoista on sitä mieltä, että tulkitsevassa tutkimuksessa ei yleistetä ja toisaalta taas osa tutkijoista puhuvat yleistämisen olevan jopa suotavaa. Tässä tutkimuksessa en koe sopivaksi yleistää tuloksia, vaan ennemminkin haluan lisätä tietoisuutta monikulttuurisuuteen liitettyistä diskursseista terveystiedon kirjasarjoissa. Tämä lisää terveystiedon aineenopettajien ymmärrystä ilmiön läsnäolosta sekä vaikuttaa oppikirjojen valinnassa.

Hyvin mielenkiintoista olisi jatkaa tutkimusta lisäämällä terveystiedon 7.–9.-luokkien kirjasarjojen määrää, jolloin aineistosta tulisi kattavampi. Toinen mielenkiintoinen tapa jatkaa tätä tutkimusta, olisi selvittää monikulttuuristen

oppilaiden kokemuksia kirjasarjojen monikulttuurista terveystapaoma vahvistavista sekä heikentävistä tekijöistä. Tämän jälkeen omia tuloksia sekä oppilaiden kokemuksia voisi verrata keskenään. Tällöin saataisiin arvokasta tietoa siitä, millaisia kokemuksia monikulttuurisilla oppilailla on kirjasarjoista ja niiden tuottamista monikulttuurisuuden diskursseista.

Loin uuden terveystapaomasta johdetun käsitteen, monikulttuurinen terveystapaoma. Mielenkiintoista seuraavaksi olisi suunnitella kvantitatiivista tutkimusta, jonka avulla uudesta käsitteestä saisi yleistettävää tietoa esimerkiksi siitä, miten se ymmärretään tai miten se ilmenee nuorilla. Tällaiseen tutkimukseen sopisi esimerkiksi laajempi kyselytutkimus, joka toteutettaisiin yläkoulu- ja lukioikäisille.

Tutkimustulokset tarjoavat uusia näkökulmia oppikirjatutkimukseen sekä tapomateorioiden, erityisesti terveystapaoman tutkimuskenttään. Monikulttuurisen terveystapaoman käsitteen avulla voidaan tarkastella monikulttuuristen oppilaiden terveystapaomaa sekä sitä vahvistavia että heikentäviä tai uhkaavia tekijöitä. Käsite täydentää tapoma-käsitteiden kirjoa ja erityisesti terveystapaoman käsitettä, ja toivon, että se laajentaa monikulttuurisuuden tarkastelun myönteistä pohjaa.

Lähteet

Abel, T., Fuhr, D.C., Bisseger, C., Ackermann Rau, S. & The European kidscreen group. 2011. Money is not enough: Exploring the impact of social and cultural resources on youth health. *Scandinavian Journal of Public Health* 39(6), 57–61.

Aira, T., Kannas, L., Villberg, J. & Välimaa, R. 2009. Terveystietoa opettajien kokemana –tuloksia opettajakyselystä. Teoksessa Kannas, L., Peltonen, H. & Aira, T. (toim.) *Kokemuksia ja näkemyksiä terveystiedon opetuksesta yläkoulussa. Terveystiedon kehittämistutkimuksia osa 1.* Helsinki: Opetushallitus ja Terveystiedon edistämisen tukikeskus, 91–120.

Anitolppa-Niitamo, A. & Leinonen, E. 2013. Perhe, nuoret ja maahanmuutto. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) *Olemme muuttaneet – ja kotiudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä.* Helsinki: Väestöliitto. 96–115.

Erbstein, N. 2013. Engaging underrepresented youth populations in community youth development: Tapping social capital as a critical resource. *New Directions for Youth Development* 138, 109–124.

Kuusela, J., Etelälahti, A., Hagman, Å., Hievanen, R., Karppinen, K., Nissilä, L., Rönnerberg, U. & Siniharju, M. 2008. Maahanmuuttajaoppilaat ja koulutus – tutkimus oppimistuloksista, koulutusvalinnoista ja työllistymisestä. Helsinki: Opetushallitus.

Gee, J.P. 2011. *How to do discourse analysis. A toolkit.* New York: Routledge.

Halme, N., Joronen, K., Kanste, O., Pelkonen, M. & Perälä, M-L. 2018. Lasten ja nuorten terveyttä, hyvinvointia, kasvua ja oppimista edistävien palveluiden

integraatiota tukevat toimet eri maissa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 35/2018.

Heinonen J-P. 2005. Opetussuunnitelmat vai oppimateriaali? Peruskoulun opettajien käsityksiä opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien merkityksestä opetuksessa. Helsinki: väitöskirja.

Hjalmarsson, S. 2018. Poor kids? Economic resources and adverse peer relations in a nationally representative sample of swedish adolescents. *Journal of Youth and Adolescence* 47, 88–104.

Hjalmarsson, S. & Mood, C. 2015. Do poorer youth have fewer friends? The role of household and child economic resources in adolescent school-class friendship. *Children and Youth Service Review* 57, 201–211.

Hyry-Honka, O. 2008. Terveyspääoma kouluyhteisössä seitsemäsluokkalaisten käsitysten valossa. Rovaniemi: väitöskirja.

Hyry-Honka, O., Määttä, K. & Uusiautti, S. 2012. The role of health capital in health promotion. *International Journal of Health Promotion and Education* 50(3), 125–134.

Jakonen, S. 2005. Terveyttä joka päivä. Itäsuomalaisen peruskoulun oppilaiden näkemyksiä ja kokemuksia terveyden oppimisesta. Kuopion yliopisto: väitöskirja.

Jokila, A. Juhila, K & Suoninen, E. 1993. Diskurssi analyysin aakkoset. Tampere: Juvenes Print.

Karvonen, U., Routarinne, S. & Tainio, L. 2015. Käsitykset oppimateriaalin käytöstä opettajaidentiteetin rakentamisen välineenä. Teoksessa Kauppinen, M., Rautiainen, M. & Tarnanen, M. (toim.) *Rajaton tulevaisuus: Kohti*

kokonaisvaltaista oppimista. Helsinki: Suomen ainedidaktinen tutkimusseura, 189–206.

Karvonen, U., Routarinne, S. & Tainio, L. 2017. Oppia kirjoista. Systemaattinen katsaus suomalaisten perusopetuksen oppimateriaalinen tutkimukseen. *Kasvatus & Aika* 11(4), 39–57.

Kotowski, M. 2013. Narratives of immigration and national identity: Findings from a discourse analysis of German and U.S social studies textbooks. *Studies in Ethnicity, Nationalism, and Education* 13(3), 295–318.

Kunnari, A. 2011. Liikuntapääoma ja holistinen ihmiskäsitys liikuntaa opettavan työssä. Rovaniemi: väitöskirja.

Kunnari, A., Määttä, K. & Uusiautti, S. 2013. Introducing the concept of the experience-based capital of physical exercise (ECPE). *Global Journal of human social science: A, Arts, humanities & psychology* 13(2), 14–23.

Lampinen, J. 2013. Vähemmistöt oppikirjoissa – erilaisuutta etäältä tarkasteltuna? Ihmisoikeusliiton selvitys 1/2013. Linkki verkkojulkaisuun: https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2014/10/Oppikirjaselvitys_Ihmisoikeusliitto_2013.pdf, [luettu 11.1.2020](#)

Luthans, F., Luthans, K.W. & Luthans, B.C. 2004. Positive psychological capital: beyond human and social capital. *Business Horizons* 47(1), 45–50.

Mikander, P. 2014. Western values under threat? Perceptions of "us" and "them" in history textbooks in Finnish schools. Teoksessa Vuorinen, M., Kotilainen, N. & Huhtanen, A-M. (toim.) *Binaries in battle: Representations of division and conflict*. Newcastle upon Tyne: Cambridge scholars publishing, 126–140.

Nicholls, J. 2003. Methods in school textbook research. History Education Research Journal 3(2), 11–26.

Normand, L. 2020. From blind spot to hotspot: representations of the 'immigrant others' in Norwegian curriculum/schoolbooks (1905-2013) Journal of Curriculum Studies.

Linkki

tutkimukseen:

<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00220272.2020.1734665?tab=permissions&scroll=top>

Opetushallitus, 2019. Linkki verkkosivulle: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kulttuurinen-moninaisuus-ja-kielitietoisuus>,
[luettu, 11.1.2020](#)

Opetushallitus. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki: Opetushallitus.

O'Rand, A. 2006. Stratification and the life course: Life course capital, life course risks, and social inequality. Teoksessa Binstock, R. & George, L. (toim.) Handbook of aging and the social science. Burlington: Academic Press, 144–158.

Paavola, H. 2015. "Me" ja "muut" - monikulttuurisuus oppikirjoissa. Ruuska, H., Löytönen, M., Rautanen, A. (toim.) 2015. Laatua! Oppimateriaalit muuttuvassa tietoympäristössä. Helsinki: Suomen tietokirjailijat, 103–116.

Pietikäinen, S. 2008. Kriittinen Diskurssintutkimus. Teoksessa Piirainen-Marsh A & Sajavaara, K. (toim.) Kieli, diskurssi & yhteisö. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen keskus, 191–217.

Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. 2009. Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.

Pietilä, A-M. 1998. Nuorten terveys ja elämäntilanne terveyden edistämisen näkökulmasta. Lähtökohtien pohdintaa ja empiirisiä esimerkkejä. Teoksessa: Parviainen, T. & Pelkonen, M. (toim.) Yhteisöllisyys- Avain parempaan terveyteen: työvälineitä hoitotyöhön. Raportteja 217.

Pingel, F. 2010. UNESCO Guidebook on textbook research and textbook revision. Paris: Poppdruck.

Plenty, S. & Mood, C. 2016. Money, peers and parents: social and economic aspects of inequality in youth wellbeing. *Journal of Youth and Adolescence* 45, 1294–1308.

Rask, M., Määttä, K. & Uusiautti, S. 2013a. Health: the first prerequisite of the joy of life: the history of the subject of health education in Finland. *History of Education & Children's Literature* 8(2), 514–431.

Rask, M., Määttä, K. & Uusiautti, S. 2013b. The challenges of health education: Finnish students' perceptions of how to cherish health. *Problems of Education in the 21st Century* 51, 91–104.

Rask, M., Määttä, K., Uusiautti, S. 2013–2014. The fourth level of health literacy. *International Quarterly of Community Health Education*, 34(1), 51–71.

Remes, L. 2006. Diskurssianalyysin perusteet. Teoksessa Metsämuuronen, J. (toim.) *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Scales, P.C., Syvertsen, A.K., Benson, P.L., Roehlkepartain, E.C. & Sesma, Jr. A. 2014. Relation of spiritual development to youth health and well-being: evidence from a global study. Teoksessa Ben-Arieh, A., Casas, F., Frones, I. & Korbin, J.E. (toim.) *Handbook of child well-being*. 1101–1135.

Schubert, C. 2013. Kotoutumisen psykologiaa. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotiudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto, 63–77.

Sieving, R.E., McRee, A-L., McMorris, B.J., Schlafer, R.J., Gower, A.L., Kapa, H.M., Beckman, K.J., Doty, J.L., Plowman, S.L. & Resnick, M.D. 2017. Youth-adult connectedness: A key protective factor for adolescent health. American Journal of Preventive Medicine 52(3), 275–278.

Siltaoja, M. & Vehkaperä, M. 2011. Diskurssianalyysi johtamis- ja organisaatiotutkimuksessa. Teoksessa Johtamistaidon opisto, Puusa, A. & Juuti, P. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat: perusteita laadullisen tutkimuslähestymisen valintaan. Helsinki: JTO. 206–231.

Söderling, I. 2013. Maahanmuutto ja suomalaisten asenteet. Teoksessa Alitolppa-Niitamo, A., Fågel, S. & Säävälä, M. (toim.) Olemme muuttaneet – ja kotiudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Helsinki: Väestöliitto, 15–31.

Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, 2018. Linkki verkkojulkaisuun: <https://thl.fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyontueksi/kasitteet> (luettu 15.1.2020)

Tilastokeskus 1, 2018, linkki verkkojulkaisuun: <https://www.tilastokeskus.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa/ulkomaan-kansalaiset.html> (luettu 28.2.2020)

Tilastokeskus 2, 2018, linkki verkkosivulle: <http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html#tab14855> (luettu 28.2.2018)

Tilastokeskus 3, 2018 linkki verkkosivulle:
http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html#tab1485503695201_2 (luettu 28.2.2018)

Tilastokeskus 4, 2018, linkki verkkosivulle:
http://www.stat.fi/tup/maahanmuutto/maahanmuuttajat-vaestossa.html#tab1485503695201_1 (luettu 28.2.2018)

Törnberg, A. & Törnberg, P. 2016. Discourse, context & media 13(B), 132–142.

Vanttaja, M., Tähtinen, J., Koski, P., Zacheus, T. & Nevalainen, A. 2015. Nuorten terveystietoisuus ja liikunta-aktiivisuus. Sosiaalilääketieteellinen aikausilehti 52, 130–143.

Välijärvi, J., Mannonen, J., Huttunen, O., Ojanen, H. & Koskelo, W. 2018. Maailma muuttuu- Muuttuuko koulukin? Jyväskylä: Docendo.

Välimaa, R. 2000. Nuorten koettu terveys kyselyaineistojen ja ryhmähaastattelujen valossa. Jyväskylä: väitöskirja.

Weiss, G. & Wodak, R. 2003. Theory, interdisciplinarity and critical discourse analysis. Teoksessa: Weiss, G. & Wodak, R. (toim.) Critical discourse analysis. Theory and interdisciplinarity, 1–33.

Yle uutiset, 10.8.2015. Linkki verkkojulkaisuun: <https://yle.fi/uutiset/3-8192925>,
[luettu 18.1.2020](#)